

Bijdrage van de POD Wetenschapsbeleid tot een
creatief en solidair beleid met betrekking
tot de werkgelegenheid en de
arbeidsvoorwaarden

De invoering van de werkbonus

Blz. 4

Een verdere daling van de lasten op arbeid voor de bedrijven

Blz. 6

Het aanmoedigen van buurt- en nabijheidbanen

Blz. 8

Het invoeren van nieuwe maatregelen om de ouderen aan het werk te houden

Blz. 10

Het invoeren van nieuwe vormen van herinschakeling bij herstructurering

Blz. 14

Meer actieve begeleiding van werkzoekenden

Blz. 16

De aanmoediging van de sociale economie

Blz. 20

Het beter combineren van gezin en werk, de kwaliteit van de arbeid en het tijdsparen

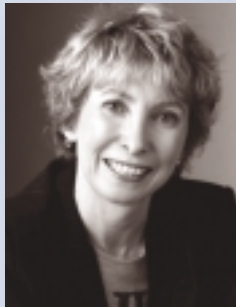
Blz. 22

En ook...

Blz. 46

Wetenschappelijke kennis en onderzoek zijn essentieel, niet alleen met het oog op technologische ontwikkelingen, maar ook wat de werking van onze economie en onze arbeidsmarkt betreft.

Deze brochure is het resultaat van een initiatief van de Programmatorische federale Overheidsdienst Wetenschapsbeleid. De negen krachtlijnen van het regeringsbeleid inzake werkgelegenheid en arbeidsvoorwaarden worden in deze brochure toegelicht. Hierbij komen zowel de vermindering van de lasten op arbeid als de verbetering van de afstemming tussen arbeid en gezin aan bod.

Met dit initiatief wens ik de zichtbaarheid van het federale Wetenschapsbeleid te verhogen.

Als Minister van Wetenschapsbeleid wil ik bijdragen tot het werkgelegenheidsbeleid dat een van de grote prioriteiten van de regering is. Het is mijn overtuiging dat de wetenschap aan de basis ligt van elke innovatie, zij verhoogt de competitiviteit en is aldus de beste waarborg voor werkgelegenheid.

*Fientje Moerman
Minister van Wetenschapsbeleid*

in het kader van het programma Agora heeft L. De Lathouwer een gebruiksvriendelijk standaardsimulatie-model, STASIM (Statisch Simulatiemodel) ontwikkeld, dat mogelijk maakt voor een breed gamma van werkloze en werkende type-gezinnen bruto-netto gezinsinkomenstrajecten te berekenen bij werk en bij werkloosheids- en bijstandsuitkeringen over de periode 1989-2001. Dit model wordt regelmatig geactualiseerd door de onderzoeksploeg en is thans operationeel tot 2003.

Op basis van deze trajecten kunnen verschillende indicatoren worden ontwikkeld (bv. absolute meeropbrengst van werk t.o.v. niet-werk uitgedrukt in EUR, netto-vervangingsratio's d.w.z. het (gezins) inkomen bij werkloosheid in % van het gederfde arbeidsinkomen of in % van het potentiële inkomen bij werk...). Deze relatieve indicatoren bieden zowel een kwantitatief inzicht van de mate waarin de uitkering het verloren inkomen vervangt (de verzekeringsgedachte) als van de omvang van de financiële val (de herintredegedachte).

De berekeningen wezen uit dat over de jaren negentig de afstand tussen een inkomen uit laagbetaald werk en uit werkloosheid relatief zeer gering was voor specifieke groepen. Dit is het geval voor werkloze eenoudergezinnen, kostwinners met een maximale werkloosheidsuitkering en werkloze samenwoners die deeltijds wensen te werken wanneer ze vanuit de werkloosheid een lage loonbaan (in het bijzonder een baan aan minimumloon) aanvaarden. Het model maakt het ook mogelijk de impact van de hervormingen na te gaan die sinds 2000 in de strijd tegen de werkloosheidsval werden getroffen: de verlaging van de sociale werknemersbijdragen voor lage lonen, aanvullende uitkeringen in de werkloosheidsverzekering bij de overstap naar werk, de belastinghervorming en in het bijzonder het belastingskrediet en de hervorming van het (Vlaamse kinderopvangkoststelsel).

Het model zal het ook mogelijk maken de impact van nieuwe maatregelen (de aangekondigde werkbonus) op de financiële val te onderzoeken.

De invoering van de werkbonus

Onderzoek

«*Vervangingsratio's voor werkloosheidsuitkeringen*» onderzoek door L. de Lathouwer (UFSIA), Programma Agora, (2000-2001).

Publicatie

De Lathouwer L., Bogaerts K, «*Methodologie bij het standaardsimulatiemodel voor vervangingsratio's*», eindrapport, DWTC, januari 2001.

Dit rapport kan worden gedownload op <http://www.belspo.be/agora/>

Instrument

STASIM : statisch simulatiemodel voor vervangingsratio's. Voor meer informatie: naji@belspo.be

De studie van Van der Linden et al. is, onder andere, gericht op de problematiek van de verlaging van de sociale lasten als middel om de werkloosheid te bestrijden door een aantal in de jaren 90 opgezette mechanismen te onderzoeken.

In het juridische gedeelte van het onderzoek werden de in 1996 bestaande mechanismen onderzocht. De talrijke doorgaans complexe mechanismen – waarvan de criteria om ervoor in aanmerking te worden genomen – zijn zeer weinig homogeen, wat tot inefficiëntie leidt. De micro- en macro-economische analyse komt tot hetzelfde besluit en preciseert de uitvoeringsvoorwaarden: de gerichte lastenverlagingen hebben duidelijk gevolgen voor de werkgelegenheid en ze zijn ingrijpender als de verlagingvoorwaarden voldoende eenvoudig en stabiel in de tijd zijn, weinig onzekerheid teweegbrengen voor de werkgever en als ze toegepast worden in partnerschap met de overheidsinstellingen die met het beheer en de controle ervan zijn belast. Zich te sterk richten op het publiek waarop de maatregelen betrekking hebben (dat wil zeggen een duidelijke scheiding tussen personen die wel en niet in aanmerking komen) is nefast, daar het substitutie-effecten genereert tussen soortgelijke groepen van werkzoekenden. Hoewel het, gelet op de diagnose van de oorzaken van de werkloosheid, onvermijdelijk en zelfs wenselijk is zich op een doelgroep, m.n. de laaggeschoolde, te richten, stellen de onderzoekers voor de toelagen niet te bruisen te moduleren.

De economische analyse onderstreept de rationaliteit van de lastenverlagingen – ja zelfs de activering van de toelagen – binnen bepaalde perken en tegen bepaalde voorwaarden. Zonder te beweren dat een structurele verla-

ging van de sociale lasten zich op korte termijn zou kunnen zelffinancieren, tonen de auteurs met theoretische en empirische argumenten aan dat:

- (a) de nettokostprijs van zulke maatregelen lager is naarmate de vraag naar arbeidskrachten elastischer wordt (wat het geval is in bepaalde sectoren en, meer algemeen, bij weinig geschoolde arbeidskrachten);
- (b) tijdelijke verlagingen van de loonkosten veeleer gerechtvaardigd zijn als het, bijvoorbeeld, gaat om de vaste kosten van een aanwerving te compenseren (“hiring and firing costs”);
- (c) duidelijke en duurzame effecten van zulke (tijdelijke) maatregelen op het gebied van de werkgelegenheid, hoe miniem ze ook zijn, op middellange of lange termijn aanzienlijke budgettaire returns kunnen genereren.

Dankzij de studie kan ook het debat over de manier om de arbeidskosten te beperken worden opgehelderd. Uit de evaluatie van bepaalde beleidskeuzen inzake werkgelegenheid in de jaren 90 blijkt immers dat om doelmatig in te spelen op de kenmerken die de herinschakeling in het beroepsleven in de weg staan, de kosten permanent (de «structurele verlagingen») of tijdelijk (die uitdoven na een gegeven tewerkstellingsperiode) moeten worden verlaagd. In dit laatste geval moeten zij echter gekoppeld worden aan tegemoetkomingen die rechtstreeks bestrijden wat de inschakeling afremt. Als het een gebrek aan kwalificatie betrof, zou de kostenverlaging gepaard moeten gaan met een aangepaste opleiding (alternerend of binnen het bedrijf zelf bijvoorbeeld). Vergeleken met de niet-gesubsidieerde jobs, lijken de tijdelijke aanwervingssubsidies geen negatieve impact te hebben op de aanwervingsduur.

Een verdere daling van de lasten op arbeid voor de bedrijven

De besluiten van de evaluaties blijven evenwel eerder sceptisch wat de jongerenprogramma's betreft (zoals het Jongerenbanenplan), als de leeftijd het enige selectiviteitscriterium blijft. Men kan immers in dat geval bijzonder hoge meevallers- en substitutie-effecten verwachten.

Wat de structurele verlagingen betreft, besluit het onderzoek dat het noodzakelijk is twee voorwaarden in aanmerking te nemen om de doeltreffendheid ervan te garanderen. De eerste voorwaarde is de keuze voor niet-lineaire verlagingen. De werkgeversbijdragen voor alle werknemers met eenzelfde percentage verlagen heeft geen duidelijke gevolgen inzake jobcreatie. En welke categorie van werknemers proportioneel de grootste verlaging zou moeten genieten, daarover zijn de auteurs de mening toegedaan dat, zelfs al zijn er problemen inzake (para)fiscaliteit bij de hooggeschoolde werknemers, de situatie het dringendst lijkt bij de laaggeschoolden. De auteurs zijn van

oordeel dat de verlagingen van de sociale lasten zodoende zich zouden moeten concentreren op een nogal smalle groep van lage lonen om zo tegen de laagste kosten het meest effect te kunnen hebben. De ervaring in de buurlanden wijst te dien opzichte aan dat het risico voor het opduiken van werkloosheidsvallen voor de lage lonen geen feit is. De tweede voorwaarde is erop toe te zien dat de lastenverlaging niet verandert in een stijging van het brutoloon, wat de eerste doelstelling om jobs te creëren zou schaden. De structurele lastenverlaging beperken op een beperkte schijf van lage lonen zou trouwens bijdragen tot de loonmatiging, waarbij de parafiscaliteit stijgt naargelang het niveau van de arbeidsinkomsten.

Om tot slot die mechanismen streng te evalueren, moet de evaluatie op hetzelfde tijdstip gebeuren als de invoering van het beleid.

Onderzoeken

«*Een hernieuwd pakt tussen sociale zekerheid en werkgelegenheid*», onderzoek door B. Van der Linden [UCL], I. Nicaise en F. Spinnewyn [KU Leuven], W. Van Trier en S. Kesenne [UFSIA], W. Van Eeckhoutte en E. Omev [RUG], Programma Toekomstgericht sociaal-economisch onderzoek, (1996-1999).

Zie ook

«*Individuele arbeidstrajectories in België: voorbereidende studie*» lopend onderzoek door B. Cockx en B. Van der Linden [UCL], Programma Sociale Cohesie, (2001-2003).

Publicaties

B. Van der Linden, I. Nicaise, F. Spinnewyn, W. Van Trier, S. Kesenne, W. Van Eeckhoutte, E. Omev, «*Een hernieuwd pakt tussen sociale zekerheid en werkgelegenheid*», eindrapport gepubliceerd in de Belgische Tijdschrift voor Sociale zekerheid, n°3, 2000.

Een samenvatting van dit onderzoek kan worden gedownload op de website van het Belgische Tijdschrift voor Sociale Zekerheid: http://www.belspo.be/belspo/home/publ/rapptoeek_nl.stm

B. Cockx, B. Van der Linden, «*Evaluation des mesures d'activation des jeunes chômeurs belges*», eindrapport te verschijnen in de lente 2004.

De buurt- en nabijheidddiensten worden sinds een aantal jaren al onderzocht als een nieuwe bron van werkgelegenheid. Tot op heden heeft het aantal gecreëerde jobs in die diensten niet aan de verwachtingen beantwoord [1, 3].

Sommige onderzoekers hebben bovendien de nadruk gelegd op de risico's van het gelijktijdig creëren van die diensten om in te spelen op nieuwe behoeften en het creëren van jobs voor laaggeschoolden. Beide doelstellingen met elkaar verwarren houdt immers het gevaar in dat de potentiële gebruikers op voorhand die nieuwe diensten gaan uitsluiten en dat er spanningen worden gecreëerd bij de dienstenverstrekkers, die voortaan voor hetzelfde personeel met verschillende statuten te maken hebben, geschoold personeel missen en meer administratief werk moeten presteren.

In het kader van het huidige debat rond dienstencheques heeft de ploeg van Nyssens et al. [1, 2] de aard van deze diensten, de inzet dat zij leveren voor de maatschappij, alsook de financieringswijze bestudeerd. Dit systeem is een manier om de vraag naar deze diensten te stimuleren. Men vertrekt met als expliciet uitgangspunt dat de concurrentie een voldoende doeltreffend reguleringsmechanisme is om de kwaliteit en de flexibiliteit van de geboden diensten te bevorderen. Die met name Angelsaksische aanpak doet evenwel vragen rijzen over de effectieve werking van het aanbod. Na een grondige analyse door de onderzoekers van een staalkaart van bedrijven die buurt- en nabijheidddiensten aanbieden in de streek van Charleroi, blijkt deze achterliggende hypothese niet zo zeer te worden gevalideerd.

Na de analyse van de toestand in België en gelet ook op de ervaringen in het buitenland, worden de onderzoekers ertoe gebracht een andere weg te bewandelen, te weten een «Welfare Mix» in plaats van een «Welfare State», waar alle deelnemende partijen hun standpunt kunnen uitwisselen. Zo kan de overheidsregulering zich doeltreffend enten op de ervaring van de mensen op het terrein, minstens op sectoraal niveau.

De studie van het CIRIEC [3] versterkt en verduidelijkt dat besluit als volgt: er moet worden vermeden dat de lokale overheden de taken die zij financieel niet meer kunnen dragen naar de «buurt- en nabijheidddiensten» verwijzen. Zo wordt het probleem enkel maar verlegd. Ten tweede moeten, zodra er sprake is van subsidiëring, de doelstellingen beter worden afgelijnd en moet vooral een versnippering van de middelen worden vermeden. De duurzaamheid en de kwaliteit van de projecten hangen er immers van af. Ten slotte, moet op termijn worden toegezien op de zelfredzaamheid van de dienstenverstrekkers. Tot op heden is dat geenszins het geval, met als gevolg dat op nieuwe financiële overheidssteun en andere extra financieringsformules (mecenaat...) moet worden gewacht.

Het aanmoedigen van buurt- en nabijheidbanen

Onderzoeken

[1] *“De sociale economie en de crisis van de welvaartstaat en de werkgelegenheid”*, Programma Toekomstgericht sociaal economisch onderzoek, onderzoek door J. Defourny [ULg], I. Nicaise en K. Geens [KU Leuven], M. Nyssens, G. Bajoit en B. Cockx [UCL].

[2] *“Sociale economie, sociale integratie en duurzame ontwikkeling”*, onderzoek door I. Nicaise [KU Leuven], M. Nyssens [UCL] en J. Defourny [ULg], Programma Sociale cohesie (2001-2004).

[3] *«Sociale inschakelingseconomie: analyse van de complementariteit en werkzaamheid van instrumenten voor sociale»* uitgevoerd door B. Sak en F. Fecher [CIRIEC], Programma Sociale cohesie, (2001-2003).

Publicaties

Defourny J., Nicaise I en Nyssens M., *«Sociale Economie: conceptualisering, sociale tewerkstelling en buurtdiensten»*, eindrapport gepubliceerd in: Standaard Uitgeverij, Antwerpen, 2000.

Nicaise I., Defourny J., en Nyssens M., *«Sociale economie, sociale integratie en duurzame ontwikkeling»*, te verschijnen in de zomer 2004.

B. Sak en F. Fecher, *«Economie sociale d'insertion: une évaluation de ses différents outils»*, te verschijnen in de herfst 2003.

Het onderzoek van Pestieau et al.

[1] neemt als uitgangspunt de volgende vaststelling: de activiteitsgraad van oudere werknemers is in België bij de laagste van alle OESO-landen. Het gemiddelde effectieve pensioneringsleeftijd bij de mannen is nauwelijks 58 jaar. Tot op zekere hoogte kan dit fenomeen verklaard worden door de toename van het gemiddelde inkomen. Minstens even belangrijk is echter de structuur van de sociale beschermingsmaatregelen die de vervroegde uittreding uit de arbeidsmarkt stimuleert. Het gaat daarbij niet enkel om het pensioensysteem, maar om het samenspel van pensioenen, brugpensioenen, werkloosheids- en invaliditeitsuitkeringen. Uit het onderzoek blijkt duidelijk dat het Belgische systeem niet actuarieel neutraal is en meer dan in onze buurlanden financiële stimuli geeft om vervroegd uit de arbeidsmarkt te treden.

Simulaties met een algemeen-evenwichtsmodel tonen aan dat de verhoging van de leeftijd van effectieve pensionering een cruciale bijdrage kan leveren (en wellicht noodzakelijk is) om de pensioenen betaalbaar te houden.

In tegenstelling tot dit resultaat toont een opinieonderzoek door Pestieau et al. dat de bevroegde werknemers veel belang hechten aan het huidige pensioensysteem maar zeer gekant zijn tegen een verhoging van de pensioensleeftijd. Tegelijkertijd zeggen zij echter ook om bereid te zijn daarvoor een verlaging van de pensioensuitkeringen te aanvaarden. De onderzoekers concluderen daaruit dat er ruimte voor flexibilisering van de pensioensleeftijd is.

Oudere werknemers aan het werk te houden

is een van de doeleinden van de huidige regering. De onderzoekers die zich bezig houden met het thema gezondheid op het werk, zouden zeker daaraan toevoegen: zolang hun gezondheid het mogelijk maakt. In het kader van het programma “Gezondheidsbescherming voor de werknemers” van Wetenschapsbeleid werden in de periode 1996-2001 een aantal stressenquêtes uitgevoerd. 13.759 werknemers uit 33 verschillende bedrijven werden ondervraagd. De studie van Moens et al. [2] toont aan dat oudere werknemers uiteindelijk even goed presteren als hun jongere collega's. Maar zij ervaren wel een hogere psychologische werkdruk. Een op drie oudere werknemers vindt dat hij of zij overdreven veel werk moet doen, 40% van de 55-plussers heeft te weinig tijd om het werk gedaan te krijgen. Zij twijfelen meer dan de jongeren aan de waarde van hun deskundigheid en ervaren minder sociale steun van hun verantwoordelijke en hun collega's naarmate zij ouder worden. Tussen 45 en 55 voelt een grote groep zich mentaal uitgeput en geeft aan niet meer zo enthousiast te zijn over het werk als vroeger. In tegenstelling tot wat stilzwijgend wordt aangenomen, is er geen enkele dwingende reden om aan de inzet en de productiviteit van oudere werknemers te twijfelen. Integendeel.

Het invoeren van nieuwe maatregelen om de ouderen aan het werk te houden

Andere studies (V. De Keiser et al. [3]) werden uitgevoerd aan een grote steekproef werknemers op basis van een door Wetenschapsbeleid ontwikkeld instrument – WOCCQ (Working Conditions and Control Questionnaire). De door dit instrument identificeerbare stressfactoren tonen de hogere werklust van oudere werknemers.

Malchaire et al. [4] hebben werknemers bestudeerd die Muskuloskeletale Aandoeningen (MSA) hebben weerstaan en beroepsactief zijn gebleven. Uit het onderzoek blijkt dat, met de tijd, de werknemers toch wel de chronische gevolgen van de MSA ondergaan.

De conclusie daaruit is dat wanneer maatregelen uitgewerkt worden om oudere werknemers gezond en productief te houden, deze bevindingen moeten worden opgenomen in een integraal en leeftijdsbewust personeelsbeleid (age management).

Onderzoeken

- [1] «*Doeltreffendheid, billijkheid en politieke haalbaarheid van de sociale bescherming van oudere*», onderzoek door Pestieau P. [ULg], Schokkaert E. [KU Leuven], Cantillon B. [UFSIA], Gevers L. [FUNDP], Ginsburgh V. [ULB], Programma Toekomstgericht sociaal-economisch onderzoek, (1996-2000).
- [2] «*Follow-up studie naar de etiologische en prognotische determinanten van beroepsgebonden rugklachten*», onderzoek door G. Moens [IDEWE], R. Masschelein [KU Leuven], Ph. Mairiaux [ULg], Programma Gezondheidsbescherming van de Werknemer, (1999-2003).
- [3] «*Psychometrische verfijning van de WOCQ (Working Conditions and Control Questionnaire) en evaluatie van de toepassingsmogelijkheden*», onderzoek door V. De Keyser, I. Hansez, S. Peters [ULg], Programma Gezondheidsbescherming van de Werknemer, (1998-2000).
- [4] «*Organisatorische en psychosociale factoren en de ontwikkeling van musculoskeletale aandoeningen van de ledematen van het bovenlichaam (TMSMS)*», onderzoek door J. Malchaire ([UCL], G. Karnas [ULB], J. Bundervoet [KU Leuven], Programma Gezondheidsbescherming van de Werknemer, (1999-2003).

Publicaties

- P. Pestieau, L. Gevers, V. Ginsburgh, E. Schokkaert, B. Cantillon, *De toekomst van onze pensioenen*, eindrapport, Garant, Leuven, 2000.
- I. Hansez, V. De Keyser, *Affinement psychométrique du WOCQ (working conditions and control questionnaire) et évaluation de son potentiel d'intervention*, eindrapport, DWTC, 2001.
- G. Moens, R. Masschelein, Ph. Mairiaux, *Follow-up studie naar de etiologische en prognotische determinanten van beroepsgebonden rugklachten*, eindrapport te verschijnen in 2004.
- J. Malchaire, G. Karnas, J. Bundervoet, *Facteurs organisationnels et psychosociaux et développement de troubles musculosquelettiques des membres supérieurs (TMSMS)*, eindrapport te verschijnen in 2004.

Instrument

WOCQPackage, set van vragenlijsten bestaande uit:

- du WOCQ (Working Conditions and Control Questionnaire, 80 items) : evalueert het niveau van de controle op arbeidsvoorwaarden
- du SPPN (Positieve en Negatieve Psychologische Stress, 19 items) : evalueert het niveau van stress en opwekking op de werkplaats
- overzicht van problematische situaties (open bevraging) : identificeert de werksituaties die tot stress leiden

Meer informatie : <http://www.wocq.be>

Het invoeren van nieuwe maatregelen om de ouderen aan het werk te houden

◯ udere werknemers zijn vaak de eerste slachtoffers van herstructureringen van bedrijven.

Het onderzoek van Van Sebreek et al. [1] en Vanneste et al. [2] hebben de Belgische economische activiteit in een context van de globalisering van de economie bestudeerd. Hoe gedragen de Belgische ondernemingen zich binnen internationale netwerken? Wat zijn de gevolgen voor de werkgelegenheid van de aan de gang zijnde veranderingen en in welke mate zijn ze voorspelbaar? Dit zijn de vragen die centraal staan in beide onderzoeken. Beide ploegen hebben, onder andere, gebruik gemaakt van de gegevens van het Federaal Planbureau betreffende collectieve ontslagen in het laatste decennium. Deze gegevens werden aangevuld door een enquête bij de drie nationale Vakbonden betreffende delocalisaties.

Uit de exploitatie van deze gegevens kan men een aantal conclusies trekken over de verschillende vormen van herstructureringen, met name over de inkrimping, de stopzetting en de delocalisatie. Ten eerste, zijn herstructurende bedrijven die een collectief ontslag hebben aangevraagd, vaak groot en arbeidsintensief. Door personeel te ontslaan, werken deze bedrijven met meer kapitaal per werknemer en maken ze daardoor meer gebruik van het comparatieve voordeel dat België heeft. Ten tweede, bedrijven die sluiten zijn vaak jong en klein. Ten slotte, 21% van de bedrijven die herstructureren doen het door productie naar het buitenland te verplaatsen (delocalisatie). Ze zijn gemiddeld genomen winstgevender dan andere herstructurende bedrijven en maken vaak deel uit van een multinationala productionen netwerk. In 52% van deze laatste gevallen zijn loonkosten het voornaamste argument, maar even belangrijk blijkt het motief “mondialiseringsstrategie”. De gegevens stellen de onderzoekers in staat, en dit is een première in ons land, om de relatie tussen staatssteun en delocalisatie te bestuderen. Het onderzoek toont aan dat ondernemingen die verklaren beïnvloed te zijn geweest door de overheidssteun, hun productie naar buurlanden

Onderzoeken

[1] «*Delocalisatie, innovatie en werkgelegenheid*», onderzoek door H. Van Sebreek [Federaal Planbureau], L. Sleuwaegen [KU Leuven], H. Sneessens [UCL], Programma Toekomstgericht sociaal-economisch onderzoek, (1996-2000).

[2] «*Verlies, schepping en behoud van banen in een gemondialiseerde economie*», onderzoek door D. Vanneste [KU Leuven], L. Sleuwaegen, P. Cabus en F. Abraham [KU Leuven], Programma Sociale cohesie, (2001-2003).

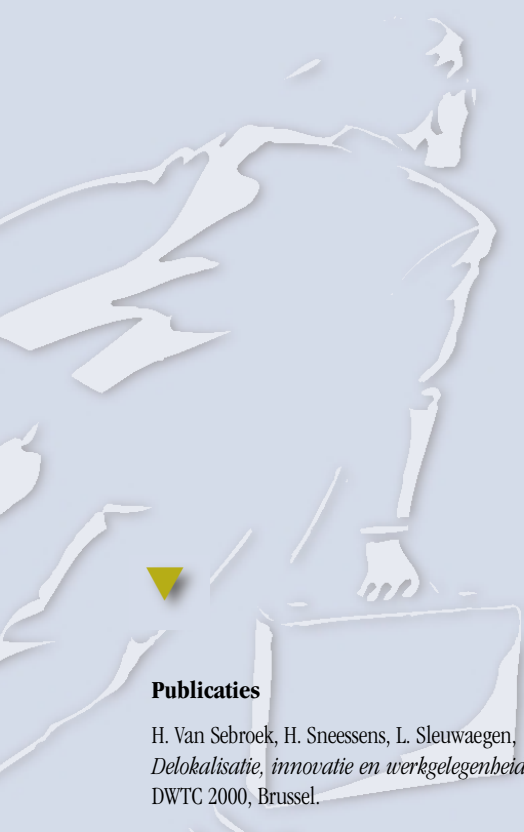
Het invoeren van nieuwe vormen van herinschakeling bij herstructurering

hebben verplaatst. Ondernemingen die de staatssteun als een minder belangrijk motief zien, delocaliseren meestal verder om van goedkopere loonkosten te genieten.

Ondanks de grote impact op het niveau van werknemers en ondernemingen, is het verband tussen collectief ontslag en tewerkstellingsgroei op het niveau van de bedrijfstakken vrij zwak. In sommige sectoren (automobielenindustrie b.v.) werden de ontslagen grotendeels gecompenseerd door investeringen en nieuwe arbeidsplaatsen bij andere bedrijven. In andere sectoren is de tewerkstelling zelfs gegroeid. De kans om binnen een zekere tijd opnieuw werk te vinden binnen de zelfde bedrijfstak of op basis van dezelfde vaardigheid blijft dus vaak groot. Dat is belangrijk voor de herinschakelingskansen van (oudere) werknemers, in zo verre deze werknemers en de vrije arbeidsplaatsen op elkaar afgestemd zijn.

Tenslotte tonen de onderzoeken aan dat jobverlies, collectieve ontslag, delocalisatie en stopzetting van activiteiten door een onderneming tot op een zekere hoogte voorspelbaar zijn op basis van eenvoudige parameters. Voorbeelden daarvan zijn kapitaalintensiteit, winstgevendheid, deel uitmaken van een multinationale groep, innovatie en exportgerichtheid.

Publicaties

H. Van Sebrouck, H. Sneessens, L. Sleuwaegen,
Delocalisatie, innovatie en werkgelegenheid,
DWTC 2000, Brussel.

Het eindrapport kan worden gedownload op
http://www.belspo.be/belspo/home/publ/rapptoe_k_nl.stm

D. Vanneste, P. Cabus, F. Abraham, L. Sleuwaegen,
België in een gemonialiseerde economie: impact op de micro-economische en geografisch-territoriale structuur,
eindrapport te verschijnen in de herfst 2003.

Andere valorisatie

Studiedag «België in een gemonialiseerde economie: impact op de micro-economische en geografisch-territoriale structuur» op 27 november 2003.
Meer informatie: naji@belspo.be

Verskillende programma's van Wetenschapsbeleid kunnen een beter inzicht geven in de actieve begeleiding van werkzoekenden en hun reële kansen van integratie in de reguliere arbeidsmarkt.

▶ **H**et onderzoek van Maroy et al. [1] heeft een vijftigtal Waalse arbeidsbemiddelaars daarna dag gevolgd. De conclusie die de ploeg trekt, is positief: de actieve welvaartstaat is niet enkel een formule, maar is een nieuw referentiekader geworden voor hen die in de eerste lijn werken. De onderzoekers merken duidelijk een verandering in de manier waarop die mensen hun job aanpakken. Ze zijn niet langer “plaatsers” van werkzoekenden op de arbeidsmarkt. Het zijn nu professionelen die de tewerkstelling van de jongere nastreven of die jongere aanzetten om zelf dit doel actief na te streven. Dit werk is vrij complex en brengt persoonlijke, technische en organisationele spanningen met zich mee. Bovendien blijken de meeste arbeidsbemiddelaars tegenstand te vertonen tegen externe evaluatie-instrumenten van hun werk. Zij vinden dat deze te weinig rekening houden met hun werkelijke inbreng. Het onderzoek suggereert in dit verband de samenhang tussen enerzijds de subjectieve doelstelling van de arbeidsbemiddelaars (werken op de tewerkstellingskansen van de werkzoekende) en de politieke verwachting (tewerkstellen) niet uit het hoog te verliezen. Tegelijkertijd moeten de externe evaluatie en de ultieme doelstelling naar herintrede ook niet leiden tot een inkrimping van het multidimensionnel aspect van het werk van de arbeidsbemiddelaars.

▶ **M**et het doel herinschakelingsinitiatieven te evalueren hebben Defourny en al. [2] en Nicaise en al. [3] de loopbanen van een aantal doelgroepwerknemers over een periode van 4 à 7 jaar na instap gevolgd. Het betreft laaggeschoolde langdurige werklozen en gerechtigden op het leefloon die in de midden van de jaren 90' in Vlaamse werkervaringsprojecten, sociale werkplaatsen en invoegbedrijven waren gestapt. De tewerkstellingsresultaten voor deze groep zijn verrassend positief: 6 jaar na het verlaten van een werkervaringsproject is bv. driekwart van de deelnemers aan het werk, dat is beduidend méér dan de vergelijkingsgroep, ook na uitzuivering van individuele kenmerken. Ook de kwaliteit van de reguliere jobs waarnaar wordt doorgestroomd, is significant beter dan die van de jobs gevonden door personen uit de vergelijkingsgroep. De sociale tewerkstelling heeft voorts een positief effect op sommige aspecten van het welzijn van de deelnemers. Daartegenover stelt het onderzoek vast (a) dat het statuut van deelnemers aan werkervaringsprojecten heel wat mankementen vertoont (ongelijke statuten in gelijke jobs, soms zelfs zonder verloning); (b) dat werknemers in sociale werkplaatsen er op materieel vlak na verloop van tijd niet beter aan toe zijn dan de vergelijkingsgroep (lage lonen, te weinig “progressie” in de loopbaan bij gebrek aan opleiding).

Meer actieve begeleiding van werkzoekenden

en gelijkaardig onderzoek loopt bij de Waalse Entreprises de Formation par le Travail (EFT) en Entreprises d'Insertion (Nyssens en al.[3]). De resultaten voor de EFT zijn positief maar wijzen op zwakkere doorstroming (waarschijnlijk grotendeels te wijten aan de minder gunstige arbeidsmarkt). Sommige deelnemers gebruiken blijkbaar de EFT als springplank en verlaten het project voortijdig, waarschijnlijk omdat ze een andere job gevonden hebben – terwijl de zwakkere werkzoekenden langer in de EFT blijven.

Een specificiteit van dit onderzoek is het opstellen van een indicator voor de levenskwaliteit. De exploitatie van deze indicator maakt het mogelijk om de resultaten van herintreding te nuanceren. Zo ziet men bv. dat de meest gemotiveerde individuen (en zeker wat betreft arbeid en vorming) ook die zijn welke de beste tewerkstellingsresultaten halen. De minst gemotiveerden zien hun kansen wel verhogen door hun deelname aan een EFT, maar in kleinere mate. Met andere woorden, motivatie voor het participeren aan een EFT, wat uiteindelijk afhankelijk is van de toestand waarin de persoon zich bevindt, heeft een duidelijk grote invloed op de reële kansen van herintrede op de arbeidsmarkt.

De bevindingen van het sociologisch onderzoek van Lammertyn et al. [4] over jongeren die een beroep doen op het OCMW, tonen zwakkere doorstromingresultaten aan voor de groep die een job “artikel 60” heeft, waarschijnlijk wegen het vroegtijdig afbreken van de integratie. Zo blijkt dat slechts één derde van de geïnterviewde jongeren van een integratiecontract geniet. De meerderheid onder hen kennen nauwelijks het doel en de inhoud ervan.

De helft van de bevroegde jongeren wordt tewerkgesteld via artikel 60 §7. Zien zij het als een eerste ervaring die hun een kans biedt om zich duurzaam te integreren in de reguliere arbeidsmarkt? Nee, de meeste jongeren beschouwen het eerst en vooral als een manier waarop zij recht krijgen op werkloosheidsuitkeringen. Bovendien krijgen zij ook nog weinig omkadering van het OCMW zodra zij tewerkgesteld zijn. Hierdoor vervalt de mogelijkheid om de jongeren tijdens hun tewerkstellingsperiode al aan te zetten tot solliciteren of naar de VDAB toe te begeleiden. Het onderzoek komt tot een aantal conclusies die van belang zijn voor de nieuwe RMI-wet. Ten eerste kan het integratiecontract geen spoedproces zijn dat naar tewerkstelling of vorming leidt. Een ruime invulling van het geïndividualiseerd project voor een grote groep jongeren is aan te bevelen, zodat het OCMW ondersteuning kan bieden op andere levensdomeinen vooraleer wordt gewerkt aan het integratie op de arbeidsmarkt. Ten tweede is er nood aan een continue begeleiding van het OCMW tijdens de tewerkstellingsperiode via artikel 60 en is er samenwerking nodig met de publieke instellingen die hoogstwaarschijnlijk verder met die jongeren zullen te maken hebben (o.a. VDAB).

en van de voorstellen van het regeerakkoord heeft betrekking op de mogelijke afschaffing van artikel 80. Op basis van dit artikel kunnen bepaalde werklozen (samenwonende werklozen waarvan het gezinsinkomen een bepaalde grens overschrijdt) geschorst worden wanneer zij abnormaal lang werkloos zijn. De Lathouwer et al. en Cockx et al. [5] hebben gebruik gemaakt van een enquête bij een steekproef van werklozen die in het jaar 1998 geschorst werden, en bij een controle groep om de inkomens- en arbeidstrajecten van die mensen op te volgen (in de meeste gevallen waren het samenwonende langdurig werkloze vrouwen).

Een eerste resultaat van de studie van de Lathouwer beantwoordt de vraag of de schorsing geleid heeft tot een schommeling in de armoede van de geschorsten en hun familie. De resultaten tonen echter geen noemenswaardige stijging van de armoede van de bestudeerde groep. De selectiviteit van artikel 80 (die de werklozen binnen de gezinnen met het kleinste inkomen niet in aanmerking neemt) heeft hier blijkbaar zijn rol van vangnet gespeeld.

Een tweede resultaat van beide ploegen heeft betrekking op de impact van de maatregel betreffende de toekomst van de geschorsten, en meer bepaald op hun mogelijke herintrede op de arbeidsmarkt. Gebruik makend van verschillende evaluatietechnieken komen De Lathouwer en Cockx tot dezelfde conclusie. De omvang van het gemeten effect is daarentegen verschillend. De netto-impact van de schorsing (na uitzuivering van andere factoren die de herintrede beïnvloeden) blijkt geringer te zijn in de studie van De Lathouwer dan in deze van Cockx. De overgrote meerderheid van de geschorste vrouwen blijkt na schorsing noch werkend noch werkzoekend te zijn en heeft geen eigen inkomen.

Een bijkomend resultaat is terug te vinden in beide studies. Vlak voor de schorsing en in de maand van de schorsing ziet men een duidelijke stijging van het aantal betrokken werklozen die een job vindt (steeds na correctie voor andere determinanten van het terugkeren op de arbeidsmarkt). Dit resultaat bevestigt de effectiviteit van de financiële prikkel van artikel 80: de werklozen anticiperen de maatregel en passen hun gedrag aan.

Onderzoeken

[1] «*Lokale toepassing van de activeringsformules van het werkgelegenheidsbeleid*», onderzoek door J.-F. Orianne, T. Moulaert, C. Maroy, V. Vandenberghe, F. Waltenberg [UCL], Programma Sociale Cohesie, (2001-2003).

[2] «*De sociale economie en de crisis van de verzorgingsstaat en de werkgelegenheid*», étude onderzoek door J. Defourny [ULg], M. Nyssens, B. Cockx en G. Bajoit [UCL], K. Geens et I. Nicaise [KU Leuven], Programma Toekomstgericht sociaal-economisch onderzoek, (1996-1999).

[3] «*Sociale economie, sociale inclusie en duurzaam ontwikkeling*» étude réalisée par I. Nicaise [KU Leuven], M. Nyssens [UCL] et J. Defourny [ULg], Programme Cohésion sociale, (2001-2004).

[4] «*Jongeren in de actieve welvaartstaat: een sociologisch onderzoek naar de ervaring van jonge bestaansminimumgerechtigden met OCMW-hulpverlening*» onderzoek door F. Lammertyn [KU Leuven], Programma Sociale Cohesie, (2001-2003).

[5] «*Impact van schorsing van werkloosheidsuitkeringen op berintrede en armoede*», onderzoek door L. de Lathouwer [UFSIA] en B. Cockx [UCL], Programma Sociale Cohesie, (2001-2003).

Publicaties

De Lathouwer L., Cockx B., *De impact van schorsing van werkloosheidsuitkeringen op berintrede en armoede, eindrapport*, te verschijnen in de herfst 2003.

Cockx B., Van der Linden B., *Evaluation des mesures d'activation des jeunes chômeurs belges*, rapport final à paraître au printemps 2004.

Orianne J.-F., Moulaert T., Maroy C., Vandenberghe V. & Waltenberg F., *Le poids du local dans les politiques d'insertion: contexte et travail d'acteurs*, eindrapport te verschijnen in de winter 2003.

Nicaise I., Defourny J., Nyssens M., *Sociale economie, sociale integration en duurzaam ontwikkelen*, eindrapport, te verschijnen in de zomer 2004.

Defourny J., Nicaise I. et Nyssens M., *Sociale economie: conceptualisering, sociale tewerkstelling en buurtdiensten*, eindrapport, Brussel, De Boeck, 2000.

Lammertyn F., *Jongeren in de actieve welvaartstaat: een sociologische onderzoek naar de ervaring van jonge bestaansminimumgerechtigden met OCMW-hulpverlening*, eindrapport, te verschijnen in de herfst 2003.

Andere valorisatie

Studiedag *De impact van schorsing artikel 80 in de werkloosheidsverzekering op berintrede en armoede*, 3 december 2003, voor meer informatie: naji@belspo.be

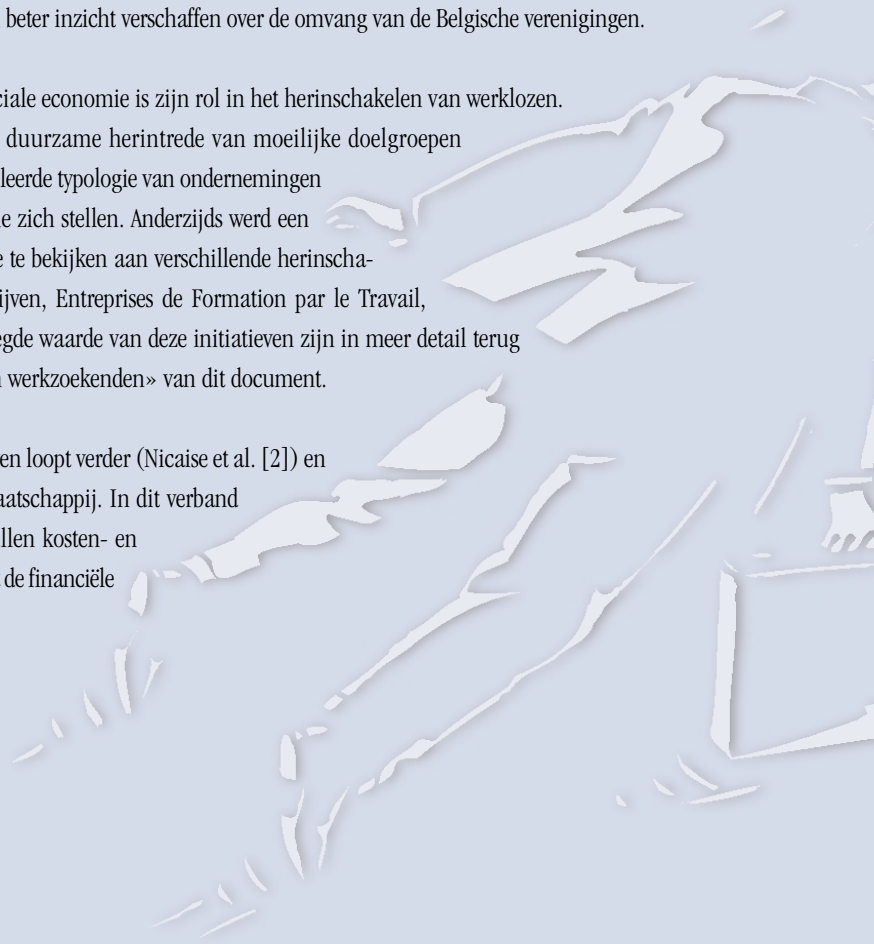
e sociale economie is een term die nog steeds onvoldoende begrepen wordt. Het aanmoedigen ervan vergt een beter begrip van zijn verschillende facetten.

Het onderzoek van Defourny et al. [1] heeft het concept “sociale economie” verduidelijkt. De onderzoekers gaan uit van een theoretisch en praktisch sterk onderbouwde definitie die aanvaard wordt door een groot aantal mensen. Deze definitie maakt een duidelijk onderscheid tussen de sociale economie en andere vaak gebruikte termen (derde sector, non profit sector, buurtdiensten...).

De studie draagt tevens bij tot een betere kennis van de statistische omvang van de sector. Deze opdracht loop nog steeds (Defourny en Mertens [3]) en zal in 2004 leiden tot de publicatie bij het Instituut voor de Nationale Rekeningen van de eerste satellietrekeningen van vzw's voor het jaar 2001. België, als pionier op dit terrein, zal in staat zijn om op internationaal niveau een aantal coherente statistieken te presenteren die een beter inzicht verschaffen over de omvang van de Belgische verenigingen.

Een van de fundamentele aspecten van de sociale economie is zijn rol in het herinschakelen van werklozen. Men verwacht van de actoren op het veld dat zij de duurzame herintrede van moeilijke doelgroepen bevorderen. Het onderzoek bevat enerzijds een gedetailleerde typologie van ondernemingen en van de problemen met betrekking tot herintrede die zich stellen. Anderzijds werd een enquête uitgevoerd bij doelgroepen om hun deelname te bekijken aan verschillende herinschakelingsinitiatieven (sociale werkplaatsen, invoegbedrijven, Entreprises de Formation par le Travail, werkervaringsprojecten). De evaluatie van de toegevoegde waarde van deze initiatieven zijn in meer detail terug te vinden op in het deel «Meer actieve begeleiding van werkzoekenden» van dit document.

De evaluatie van de herinschakelingsinitiatieven loopt verder (Nicaise et al. [2]) en legt de nadruk op de collectieve voordelen voor de maatschappij. In dit verband zal de budgettaire weerslag onderzocht worden en zullen kosten- en batenanalyses worden uitgevoerd rekening houdend met de financiële opbrengst op en lange termijn.

De aanmoediging van de sociale economie

Uit deze lopende onderzoeken blijkt duidelijk dat de overheid globaal begunstigd wordt door het herinschakelen van doelgroepen in verschillende sociale integratiebedrijven. Maar hier dient men wel rekening mee houden dat de opbrengst varieert en afhankelijk is van het overheidsniveau (federaal, gewestelijk...).

Tot slot behandelen deze onderzoeken ook de buurtdiensten. Meer bepaald werden de manier waarop zij door de overheid ondersteund worden, de wijze waarop de coördinatie met andere collectieve initiatieven verloopt, alsook de samenhang tussen de overheidsfinanciering en de beleidsdoelstellingen onderzocht. Het deel «het aanmoedigen van buurt- en nabijheidbanen» gaat dieper op dit onderwerp.

Onderzoeken

[1] «*De sociale economie en de crisis van de welvaartstaat en de werkgelegenheid*», Programma Toekomstgericht sociaal economisch onderzoek, onderzoek door J. Defourny (ULg), I. Nicaise en K. Geens (KU Leuven), M. Nyssens, G. Bajoit en B. Cockx (UCL).

[2] «*Sociale economie, sociale integratie en duurzame ontwikkeling*», onderzoek door I. Nicaise (KU Leuven), M. Nyssens (UCL) en J. Defourny (ULg), Programma Sociale cohesie (2001-2004).

[3] «*Satellietrekening van verenigingen*», onderzoek door J. Defourny en S. Mertens (ULg) Programma Agora, (2002-2003).

Publicaties

Defourny J., Nicaise I en Nyssens M., «*Sociale economie, sociale integratie en duurzame ontwikkeling*», te verschijnen in de zomer 2004.

Nicaise I., Defourny J., Nyssens M., «*Sociale Economie : conceptualisering, sociale tewerkstelling en buurtdiensten*», eindrapport gepubliceerd in : Standaard Uitgeverij, Antwerpen, 2000.

Instrument

Creatie van een methodologie en van een satellietrekening van verenigingen in het kader van de Nationale Rekeningen (publicatie in begin 2004). Meer informatie over dit project op de website Agora van Wetenschapsbeleid :

<http://www.belspo.be/agora/>

▶ **D**e regering is van plan 200.000 nieuwe banen te creëren maar wenst daarbij niet de verscheidene aspecten van de kwaliteit van de arbeid te verwaarlozen voor diegenen deze banen zullen uitoefenen of nu al bekleeden. Het luik “werkgelegenheid” van het regeeringsprogramma buigt zich over de verschillende aspecten van de kwaliteit van het werk, zoals het combineren van werk en familieleven – met o.a. tijdsparen als nieuwe maatregel om dit evenwicht te vergemakkelijken – en over de verbetering van de arbeidsvoorwaarden – met name gezondheid en arbeidsongevallen.

Het Federaal Wetenschapsbeleid beschikt sinds 1990 over een wetenschappelijke programmatie* binnen sommige van deze domeinen. De resultaten worden gevaloriseerd en instrumenten worden ontwikkeld voor het betrokken publiek, zowel voor de beslissingnemers als voor de gebruikers. Sommige van deze instrumenten zijn rechtstreeks toegankelijk op de website van het Wetenschapsbeleid of op bestelling voor alle betrokken instanties (Federale Overheidsdienst voor Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg, Fonds voor Beroepsziekten, arbeidsgeneesheren, preventieadviseurs, vakbondsorganisaties en beroepsverenigingen). Andere vergen nog een zekere aanpassing, maar alle instrumenten ontmoeten de verwachtingen van de arbeidswereld. De pagina's die hierop volgen geven een volledig overzicht van deze instrumenten en informatie.

*Programma Sociale cohesie (2001-2004), Risico's voor de gezondheid (1990-1994), Bescherming van de werknemer (1994-1998, 1998-2000, 1999-2003).

▶ Het tijdsparen

De nieuwe federale regering wil de sociale partners uitnodigen om een nieuw stelsel van tijdsparen uit te werken. Elke werknemer zou in dit systeem een eigen tijdspaarrekening toegekend krijgen, waarop overuren en niet opgenomen werkdagen kunnen worden opgespaard, om deze later tijdens de loopbaan te recupereren. Zulk opzet veronderstelt natuurlijk een verfijnde registratie (op ondernemingsniveau) van bv. overuren.

Rond het aantal gepresteerde overuren zijn er echter weinig statistische gegevens beschikbaar. Ter illustratie van het technisch moeilijk aspect van zulke registratie, berekende Van der Hallen et al. [1] het aantal overuren op basis van een ad hoc module bij de European Labour Force Survey, waar-

van de Enquête naar de Arbeidskrachten van het Nationaal Instituut voor de Statistiek het Belgische luik vormt. De gegevens tonen aan dat er in België wekelijks 4.432.000 overuren gepresteerd zijn door zo'n 462.000 werknemers (13.5% van alle loontrekken-den). Dit komt neer op een gemiddelde van 10 overuren per werknemer per week.

Door het aantal overuren te delen door 7.6 (gemiddelde voltijdse werkdag) komt men tot 583.000 vrije werkdagen. In een tijdspaar systeem zijn het evenveel verlofdagen die zouden kunnen opgenomen worden. Met andere woorden: de 462.000 werknemers die

Het beter combineren van gezin en werk, de kwaliteit van de arbeid en het tijdsparen

overuren presteren werken gemiddeld iets meer dan een dag extra per week en als we dit omzetten in verlofdagen zouden zijn gemiddeld ongeveer elke maand een extra week verlof kunnen nemen. Het gaat hier natuurlijk over een eerste schatting die bv. dient verfijnd naar sectoren toe, gezien de spreiding van overuren naar sector zal verschillen.

Als men de 583.000 extra verlofdagen delen door vijf (dagen per week) krijgt men een uitkomst van 117.000 voltijdse jobs. Dit aantal is een maximum. Een verfijnde berekening moet rekening

houden met de loontrekkenden die gewoonlijk twee overuren presteren, aangezien deze overuren integraal deel uitmaken van hun functie. Als men die loontrekkenden niet opneemt in de berekening, zou het opsparen van overuren 107.000 'extra' jobs kunnen opleveren. Men moet wel opmerken dat het hier over een aantal potentiële jobs gaat. Om effectief te worden, zouden de vrijgekomen plaatsen ingevuld moeten worden door gekwalificeerde werkzoekende. Ten tweede, kunnen die jobs er enkel bijkomen als de mensen ook effectief die tijd gaan sparen en dus hun jobs verlaten of verzaken aan de inkomsten die deze overuren hen bieden.

Onderzoek

[1] «Arbeidsmarktmobiliteit: opbouw van een statistisch apparaat», onderzoek door P. Van der Hallen (KU Leuven), Programma Sociale Cohesie, (2001-2003).

Instrumenten

Databank PMBA (Panel Mobiliteit Bevolking op Arbeidsleeftijd) betreffende de arbeidstrajecten van de actieve bevolking.

Databank "Kwaliteit van de arbeid", nog lopend in het kader van het programma Agora. Deze databank is opgemaakt door M. De Troyer (ULB) en P. Van der Hallen (KU Leuven) ten behoeve van de noden van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg.

Meer informatie op de website van Wetenschapsbeleid: <http://www.belspo.be/agora/>

Voor een beter risicobeheer in het bedrijf

Chemisch risico

i ngrijpende veranderingen binnen de arbeidswereld, gebonden aan de globalisering van de economie en de opkomst van nieuwe technologieën, hebben ervoor gezorgd dat nieuwe vormen van morbiditeit het licht zagen zonder daarvoor de zogenaamde “klas-sieke” beroepsrisicofactoren, zoals chemische agentia, te reduceren. De reglementeringen van kracht (Richtlijn 98/24/CE en KB van 11/03/02, KB van 2/12/93) zetten de bedrijven nochtans aan het toxische risico concreet te beheren, maar dikwijls blijkt dit bijzonder moeilijk omdat het risico een grote verscheidenheid kent, zeer complex is en dat ingewikkelde en soms dure middelen moeten worden ingezet om het te evalueren.

Al in 1994 stelde het project REGETOX 2000 [2, 3] zich als doel een betere evaluatie van het chemische risico door de preventieadviseurs binnen het bedrijf in de hand te werken. Het project stelt een manier van handelen voor die nauw aansluit bij de onderzoeksstroom gevoerd in meerdere lidstaten van de E.U. om eenvoudige “scoring”-methodes voor het chemische risico te ontwikkelen en zodanig een economisch en efficiënt instrument aan de gebruikers te bieden.

In de huidige versie, nu beschikbaar op Internet, biedt REGETOX (REseau de GEstion des risques TOXicologiques / Netwerk van Toxicologisch Risicobeheer) – <http://www.regetox.med.ulg.ac.be> – een gestructureerde handelwijze voor het evalueren van chemische risico's, aangepast aan de gewoonlijk aanwezige expertise binnen het bedrijf en die, in eerste intentie, geen ingewikkelde en dure meetstrategieën vergt.

In 1998 hebben meerdere universitaire laboratoria [4], gespecialiseerd in het mutageen/carcinogeen risico, een oplossing willen aanreiken voor andere moeilijkheden die zich voordoen in het beheer van het industriële toxische risico. Ze hebben daarvoor een informatie website ontwikkeld over de meest frequent voorkomende kankerverwekkende agentia in de beroepsomgeving in België. De CRIOS website (Carcinogenic RIsks in Occupational Setting) – <http://www.crios.be> – die zodoende werd gecreëerd, geeft gedetailleerde informatie over de kankerverwekkende eigenschappen van meerdere scheikundige samenstellingen, van zekere beroepsactiviteiten alsook van de ioniserende straling aanwezig in sommige arbeidssectoren. Deze website stelt ook toezichtmethoden voor om de blootgestelde werknemers te testen en stelt praktische modaliteiten voor bij het uitvoeren van de tests. De website richt zich voornamelijk tot de arbeidsgeneesheren en de preventieadviseurs.

Sindsdien kan men REGETOX en CRIOS raadplegen binnen een portal site met algemene informatie over het chemische risico (TOXPRO) – <http://www.toxpro.be> – gesubsidieerd door het Fonds voor Beroepsziekten. Ze worden aangegeven als relevante, bona fide referentiesites.

Deze verwezenlijkingen zijn het resultaat van een praktische valorisatie van de onderzoeksprogramma's die door POD Wetenschapsbeleid werden opgestart.

Onderzoeken

Lijst van de onderzoeken in blad 42, 43 en 44.

Publicaties

Bartsch, P., Kremers, P., De Graeve, J., Albert, A., *Etude de l'effet biochimique des polluants : mise au point et validation de bio marqueurs*. Rapport final. Bruxelles, SSTC, 1999 (SP0953).

Mairiaux, Ph., Balsat, A., *Valorisation du réseau d'informations toxicologiques REGETOX 2000 pour la protection des travailleurs*. Rapport final. Bruxelles, SSTC, 2001.

Kirsch-Volders, M., Vanhauwaert, A., Lison, D., *La recherche en toxicologie industrielle et environnementale en Belgique*. Rapport de synthèse. Bruxelles, SSTC, 2001 (SP0724).

Kirsch-Volders, M., Lison, D., Veulemans, H., Thierens, H., De Ridder, L., Laurent, Ch., *Gebruiksvriendelijke informatiesystemen voor evaluatie van gezondheidsrisico's bij blootstelling aan chemische mutagenen/carcinogenen*. Eindverslag. Brussel, DWTC, 2001.

Kirsch-Volders, M., Lison, D., Veulemans, H., Thierens, H., De Ridder, L., Laurent, Ch., Vielle, P. *Genotypische en fenotypische variabiliteit, individuele susceptibiliteitsfactoren en industriële genotoxische/neurotoxische agentia in arbeidsgeneeskunde*. Eindverslag. Brussel, POD Wetenschapsbeleid, 2004 (te verschijnen).

Instrumenten

REGETOX: <http://www.regetox.med.ulg.ac.be>

Globale en gestructureerde benadering van de evaluatie van het chemische risico in het bedrijf.

CRIOS: <http://www.crios.be>

Informatie en ondersteuning website voor het beheer van het carcinogene risico in het bedrijf.

De huidige versie van deze 2 websites werd nog verder ontwikkeld en is te vinden in de portal site voor informatie en beheer van het chemische risico TOXPRO [www.toxpro.be] gesubsidieerd door het Fonds voor Beroepsziekten. Ze worden er aangegeven als referentiesites inzake het beheer van het chemische risico.

Verder maakt REGETOX deel uit van een opleidingsprogramma voor werknemers, gesubsidieerd door het Europees Sociaal Fonds. Dit programma werd TOXRAINER genoemd en beoogt de volle deelname van de werknemers aan het voorkomen van het chemische risico.

Ioniserende straling

Het risico van beroepshalve opgelopen kanker ten gevolgen van ioniserende straling is voldoende alarmerend in sommige activiteitssectoren (medisch, nucleair, luchtvaart, ...) om er het nodige onderzoek aan te wijden. In België worden niet minder dan 40.000 werknemers beroepshalve blootgesteld en de dosis gebonden aan zekere werkposten vertegenwoordigt wel 10mSv/jaar. Terwijl de reglementeringen van kracht op dit gebied (KB van 20/07/2001) de maximale blootstellingdosis op 20mSv/jaar legt en zodanig het risico van 1 à 25 beperkt, biedt de huidige medische follow-up van de werknemers hen toch geen toereikende bescherming. De methode die hiervoor wordt gehanteerd (bloedanalyse en telling van de witte bloedlichaampjes) is niet gevoelig genoeg en bezit een lage detectiedrempel gelijk aan 1 Sv, wat overeenstemt met 50 maal de toegestane dosis. Deze techniek is dus niet aangepast, biedt niet de mogelijkheid de opgelopen schade door de blootgestelde werknemer duidelijk te bepalen en moet dus worden verscherpt... Een uitdaging die het Wetenschapsbeleid is aangegaan !

Sinds 1990 werden dus meerdere onderzoekswerken gevoerd door Thierens en al. [5, 6, 7] voor het ontwikkelen van een gevoelige bio-monitoring van de aan ioniserende straling blootgestelde werknemers. Deze zijn uitgemond in een «micronucleus» techniek gebaseerd op de affectatie van de aanwezige chromosomen in de witte bloedlichaampjes. Deze techniek is vandaag gevalideerd, maar moet nog bekend worden gemaakt en praktisch worden voorgesteld aan de arbeidsgeneesheren om routinematig te worden toegepast. De CRIOS website (Carcinogenic RiSk in Occupational Setting) – <http://www.crios.be> – is er o.a. een toegangsweg toe.

Verder zou de toepassing van deze test, die een betere follow-up van de werknemers toelaat en die veel beter de eisen van de van kracht zijnde wetgeving ontmoet, veel meer aandacht moeten krijgen. De toepassing van deze technieken, die gewoonlijk worden gehanteerd voor accidentele en uitzonderlijke blootstellingen, zou meer systematisch moeten worden en aanleiding moeten geven tot een specifieke richtlijn.

Momenteel trachten de promotoren van deze onderzoekswerken de individuele gevoeligheid voor ioniserende straling te bepalen om de bio-monitoring van de blootgestelde werknemers nog te verfijnen en zodanig hun gezondheid beter te beschermen door vroegtijdig de individuen met een verhoogd risico te identificeren. Meerdere «State of the Art» chromosomale susceptibiliteitstesten werden als gevolg bepaald. Toegepast op de blootgestelde werknemerspopulatie binnen een kerncentrale, hebben deze tests een susceptibiliteitprevalentie doen uitkomen gelijk aan 5% van de bevolking.

Deze genetische test biedt zeker nieuwe opportuniteiten voor de arbeidsgeneeskunde maar doet ook talrijke ethische en juridische vragen rijzen wat het gebruik ervan betreft. Een fundamentele vraag kan hierbij worden gesteld : hoe deze gevoeligheid beheren binnen het kader van de preventie en gezondheid op het werk zonder af te glijden naar een gebruik voor selectie bij de aanwerving? Gezien de implicaties die gebonden zijn aan het project, werd deze toevertrouwd aan wetenschappers, juristen en ethiekverantwoordelijken voor nadere bedenkingen [7].

Onderzoeken

Lijst van de onderzoeken in blad 42, 43 en 44.

Publicaties

Thierens, H., *Onderzoek van de stralingsschade bij aan straling blootgestelde populaties door middel van de micronucleus techniek voor perifere bloed lymfocyten*. Eindverslag. Brussel, DWTC, 1995 (SP0418).

Thierens, H., De Ridder, L., *Optimalisatie en toepassing van cytogenetische "State of the Art" technieken voor de bepaling van de genetische schade in perifere bloedlymfocyten van individuen en populaties, beroepshalve of accidenteel blootgesteld aan ioniserende straling*. Eindverslag. Brussel, DWTC, 1999 (SP1080).

Kirsch-Volders, M., Lison, D., Veulemans, H., Thierens, H., De Ridder, L., Laurent, Ch., *Gebruiksvriendelijke informatiesystemen voor evaluatie van gezondheidsrisico's bij blootstelling aan chemische mutagenen/carcinogenen*. Eindverslag. Brussel, DWTC, 2001.

Kirsch-Volders, M., Lison, D., Veulemans, H., Thierens, H., De Ridder, L., Laurent, Ch., Vielle, P *Genotypische en fenotypische variabiliteit, individuele susceptibiliteitsfactoren en industriële genotoxische/neurotoxische agentia in arbeidsgeneeskunde*. Eindverslag. Brussel, POD Wetenschapsbeleid, 2004 (te verschijnen).

Instrument

CRIOS: <http://www.crios.be>

Informatie en ondersteuning website voor het beheer van het carcinogene risico in de beroepsomgeving.

Genetische susceptibiliteit en bescherming van de gezondheid van de werknemers

De huidige kennis van het menselijke genoom en de recente identificatie van de genen die een rol spelen in de ontwikkeling van ziekten hebben nieuwe onderzoekspistes geopend inzake preventie van kanker en andere beroepsziekten. Alles wijst op het feit dat men binnenkort de genetische polymorfismen zal kunnen identificeren verantwoordelijk voor het moduleren van een individuele respons op een toxische omgeving om zodanig een vroegtijdige identificatie van werknemers met een verhoogd risico te kunnen voorzien.

In 1999 werden twee projecten rond deze materie opgestart. Een van beide, onder de leiding van het Laboratorium voor Cellulaire Genetica van de VUB [7], heeft de bio-merkers voor susceptibiliteit en de bio-merkers met vroegtijdig genetisch effect die gevoelig en specifiek genoeg waren voor het voorspellen van sommige beroeps-kankervormen trachten te identificeren en te valideren. Deze biologische merkers werden daarna ter beschikking gesteld van preventieadviseurs door middel van een informatie website over professionele genotoxische agentia – <http://www.crios.be> –. Het tweede project, onder leiding van het Centrum Menselijke Erfelijkheid van de KU Leuven [8], heeft de gegrondheid van het beroep doen op de menselijke genetica als preventiemiddel voor gezondheid op het werk trachten te evalueren. Beide projecten hadden oog voor de ethische aspecten binnen deze uiterst gevoelige materie waar discriminatie van werknemers bij aanwerving op genetische basis een waar gevaar dreigt te vormen. De juridische implicaties van deze nieuwe benadering werden eveneens geëvalueerd. Beide projecten hebben de volgende vragen in beschouwing genomen:

- Is men in staat susceptibiliteitsparameters te meten?
- Is het wetenschappelijk gezien nuttig om genetische tests in te zetten?
- In het geval dit werkelijk nuttig zouden blijken, kunnen deze tests dan toegepast worden in de arbeidsgeneeskunde en zo ja, onder welke voorwaarden?

Aan het einde van deze projecten hebben de onderzoekers, terdege bewust van de beperkingen van de menselijke genetica, het belang van de toepassing van deze genetische tests erkend in het kader van een betere toezicht op de werknemers die blootgesteld worden aan potentieel toxische agentia, maar ze onderstrepen er ook de mogelijke draagwijdte van. Ze sluiten de toepassing van andere complementaire methodes voor medische follow-up geenszins uit, eisen voorzichtigheid in hun gebruik en een grondige kennis voor de interpretatie van de resultaten.

Zo heeft, bij wijze van voorbeeld, de huidige wet over de toepassing van medische tests in het kader van de arbeidsbetrekkingen (KB 28 januari 2003) alle aandacht van deze onderzoekers gekregen. Deze wet zal trouwens binnenkort het onderwerp worden van een dialoog met de arbeidswereld, de besluitvormers en de sociale actoren tijdens een studiedag over de inzet van de genetische susceptibiliteit in de beroepsomgeving [30 oktober 2003 – ITUH].

Laten we hierbij vermelden dat deze projecten bijdragen tot het voeden van de informatie websites die ontwikkeld werden in het kader van het wetenschappelijke ondersteuningsprogramma voor de bescherming van de werknemers (1998-2000) [4, 9]. Enerzijds is dit programma

bestemd voor arbeidsgeneesheren en preventieadviseurs – <http://www.crios.be> – en anderzijds voor een ruim publiek van betrokken gebruikers die er antwoorden kunnen vinden op hun vragen over genetische susceptibiliteit in het kader van de arbeidsbetrekkingen – <http://www.tests-genetiques-et-travail.be>

Onderzoeken

Lijst van de onderzoeken in blad 42, 43 en 44.

Publicaties

Kirsch Volders, M., Lison, D., Veulemans, H., Thierens, H., De Ridder, L., Laurent, Ch., Vielle, P., *Genotypische en fenotypische variabiliteit, individuele susceptibiliteitsfactoren en industriële genotoxische/neurotoxische agentia in arbeidsgeneeskunde*. Eindverslag. Brussel, POD Wetenschapsbeleid, 2004 (te verschijnen).

Van Damme, K., Casteleyn, L., *Wetenschappelijke relevantie en irrelevantie van de genetische susceptibiliteit bij normstelling voor risicobeheersing*. Eindverslag. Brussel, POD Wetenschapsbeleid, 2004 (te verschijnen).

Instrumenten

CRIOS: <http://www.crios.be>

Informatie en ondersteuning website over het carcinogene risicobeheer in de beroepsomgeving.

www.genetische-tests-en-arbeid.be

Informatie website over genetische susceptibiliteit en gebruik van genetische tests in de beroepsomgeving. Deze site is bedoeld voor een ruim publiek van gebruikers en behandelt de wetenschappelijke, ethische en sociale aspecten bij de toepassing van de menselijke genetica in het kader van het werk. Het doel is hier het aanmoedigen en het voeren van een sociaal debat over de aanvaardbaarheid van de genetische tests in deze context.

Over het probleem van ademhalingsstoornissen in de beroepsomgeving ...

► Epidemiologie en impact van beroepsastma

3 eroepsastma wordt vandaag beschouwd als de meest frequent voorkomende ademhalingsstoornis van professionele oorsprong in de geïndustrialiseerde landen.

Daar er geen nauwkeurige informatie beschikbaar was over de impact van beroepsastma in België, heeft een interdisciplinaire studie KU Leuven-UCL-ULB [10] getracht de frequentie en de socio-economische gevolgen van deze ziekte in ons land te evalueren. Twee complementaire benaderingen werden gehanteerd, een programma van vrijwillige aangifte van de beroepsastmagevallen door de pneumologen en de arbeidsgeneesheren (2000-2003) en een analyse van de vergoedingsaanvragen ingediend bij het Fonds voor Beroepsziekten (1990-2002). Volgens de eerste gegevens van deze enquêtes bedraagt het aantal nieuwe beroepsastmagevallen ten minste 130 per jaar. Het werkelijke cijfer ligt wellicht veel hoger, vermits niet alle gevallen van beroepsastma gerapporteerd worden en rekening houdend met de moeilijkheid die ondervonden wordt bij het stellen van een differentiële diagnose tussen normale astma en beroepsastma. De internationale literatuur rapporteert inderdaad dat 5 à 10 % van de astmagevallen op volwassen leeftijd verband houden met het werk.

De sociaal-economische impact die eveneens in de loop van dezelfde enquête bestudeerd werd, blijkt verder hieruit dat 38% van de getroffen werknemers hun baan zijn

kwijtgeraakt ten gevolge van deze ziekte en dat slechts 5 % van hen een programma voor beroepsrehabilitatie hebben genoten. Naarmate de werknemers in kwestie ouder waren of een lagere schoolopleiding hadden gevolgd, wordt de onderbreking van de beroepsactiviteit frequenter. Verbazend genoeg had de ernstgraad van astma geen noemenswaardige invloed op de tewerkstelling. 64% van de ondervraagde werknemers gaven een daling van hun financiële inkomens ten gevolge van hun beroepsziekte (20 % gemiddeld) aan en onder de werknemers die een vergoeding kregen van het Fonds voor Beroepsziekten, dekte deze vergoeding in slechts 22 % van de gevallen de loonderving. Deze

gegevens bevestigen het belang van de sociaal-economische weerslag van beroepsastma in ons land en suggereren dat de opvang van de werknemers die eronder lijden, moet verbeteren. Niet alleen zullen de financiële verliezen ten gevolge van het jobverlies moeten worden beperkt, maar ook de herinschakeling in het beroepsleven moet worden verbeterd. Tegelijkertijd zal, lang voor de opkomst van ziekte zelf, het risico moeten worden voorkomen. Beroepsastma is een complex probleem dat een globale aanpak van de werknemer en zijn

omgeving vereist. De ziekte is een kwestie van individuele gevoeligheid, van beheer van de arbeidsomgeving, bescherming van de werknemer en gezondheidspromotie. Het onderzoek heeft het belang van het onderwerp goed doen uitkomen en steunt op drie onderzoeksassen: epidemiologisch (incidentiestudie van de ziekte), experimenteel (betere kennis van de fysiologische mechanismen gebonden aan het optreden van de ziekte) en educatief (sensibilisering van de werknemer die wordt opgeleid tot een risicoberoep).

Publicatie

Nemery, B., Vandenplas, O., Pauwels, R., Piette, D. *Beroepsastma in België*. Eindverslag. Brussel, POD Wetenschapsbeleid, 2004 (te verschijnen).

Beroepsziekten en airconditioning

De veralgemening van airconditioning, in het bijzonder op de arbeidsplaats, heeft gezorgd voor de opkomst van een aantal klachten en pathologieën waarvan de symptomen uiterst ernstig kunnen zijn. Men schat actueel dat meer dan de helft van de werknemers van de geïndustrialiseerde landen in kantoren werken en dat het “Sick Building”-syndroom (SBS) op zichzelf al voor een jaarlijks verlies van meerdere miljarden dollars zorgt, zonder daarbij de hiermee gepaard gaande medische uitgaven mee te tellen.

In 1990, hebben Nolard en al. [11] getracht de bio-contaminatiegraad van gebouwen met airconditioning in België te bepalen. Men wilde zo, binnen het geheel van klachten en symptomen ondervonden door de werknemers, het deel preciseren dat kon worden toegeschreven aan de bio-contaminatie van de installaties. Zo werd de band gelegd tussen biologische contaminatie en symptomen te wijten aan het Sick Building-syndroom (SBS) of nog ergere pathologieën zoals astma en allergische extrinsieke alveolitis. Later zal dit departement ander onderzoek uitvoeren [12, 13, 14] met het oog op de verbetering van de microbiologische analysemethoden en het aanreiken van oplossingen voor aan airconditioning gebonden pathologieën. Instrumenten voor informatie en risicobeheer zullen worden ontwikkeld en ter beschikking gesteld van arbeidsgeneesheren, verantwoordelijken inzake veiligheid en gezondheid (Preventiedienst) en technische onderhoud verantwoordelijken voor, dit alles via de betrokken beroepsverenigingen en vakbonden (CSTB, AIB-Vinçotte, Belgische Federatie van Arbeidsgeneesheren,...). Een website zal hierbij ook worden opgericht: – <http://indoorpol.be>

Op het einde van hun onderzoekswerk leggen de auteurs nogmaals de nadruk op het feit dat de contaminatieproblemen in een gesloten omgeving moeilijk te bepalen vallen en een transdisciplinaire aanpak vergen bestaande uit research, informatie en vulgarisatie en ondersteunende reglementering. Ze pleiten dan ook voor een coördinatie op dit gebied, die op termijn zal moeten zorgen voor het oprichten van een federatieve structuur waar alle onontbeerlijke bevoegdheden aanwezig zouden zijn, zowel wetenschappelijk, medisch en juridisch, maar ook federaal, communautair en regionaal om uiteindelijk uit te monden in een overleg met de arbeidswereld... Een project dat zal moeten worden ondernomen met de steun van de betrokken instanties.

Onderzoeken

Lijst van de onderzoeken in blad 42, 43 en 44.

Publicaties

Nolard, N. *Air conditionné et santé: évaluation du rôle des bio contaminants*. Rapport final. Bruxelles, SSTC, 1995 (SP0417).

Nolard, N. *Contrôles microbiologiques dans les bâtiments équipés de conditionnement d'air*. Rapport final. Bruxelles, SSTC, 1999 (SP0957).

Nolard, N., Chasseur, C., Marlier, M., Lognay, G. *Validation de méthodes microbiologiques et chimiques de contrôle des lieux de travail*. Rapport final. Bruxelles, SPP Politique scientifique, 2004 (te verschijnen).

Instrumenten

Cabier de maintenance microbiologique des installations et des espaces de travail (Laboratoire de Mycologie – ISP). Brussel, DWTC, 1999 (SP0957).

Internet site : <http://www.indoorpol.be>

Deze website biedt een rijke informatie over gebouwen uitgerust met airconditioning (labo-experimenten, praktische tips, recente bibliografische referenties, data van uiteenzettingen, seminars, enz.) en wordt systematisch bijgewerkt naargelang de vooruitgang die in dit domein geboekt wordt.

Over het menselijke en economisch belang van musculoskeletale problemen...

 e prevalentie van rugklachten en musculoskeletale aandoeningen (MSA) in de industrie is indrukwekkend: gemiddeld klagen 45 % van de werknemers over rugpijn, 30 % over nekpijn, 15 % over schouders en 15 % over polsen. In sommige sectoren, en met name in de sector van de gezondheidszorg, is de prevalentie 2 à 3 maal groter en de menselijke kostprijs is enorm. De economische kostprijs voor de bedrijven en het hele land is al even belangrijk. Sommigen schatten deze kost op 500 tot 900 € per bediende en per jaar voor de bedrijven en op 2 miljard € per jaar onrechtstreeks voor het hele land.

Sinds 1990 werden meerdere onderzoekswerken [15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24] in dit domein gefinancierd door POD Wetenschapsbeleid. Sommige van deze studies behoren tot de weinige prospectieve studies die in de wereld gevoerd werden. Ze hebben de multifactoriële oorsprong van het probleem gestaafd alsook de gecombineerde rol van lichamelijke arbeidsvoorwaarden (kracht, herhaalde bewegingen, houding) en van psychosociale factoren (tijdsdruk, regelmogelijkheden, sociale steun,...) in het verschijnen of het terugkeren van de aandoeningen.

Deze studies hebben ook getracht de werksituaties op een praktische, efficiënte en economische manier te benaderen om het risico gebonden aan deze aandoeningen te reduceren. Instrumenten werden aldus ontwikkeld door de Unité d'Hygiène et de Physiologie du travail van de UCL [21] op basis van een benadering volgens 4 interventiestappen (ref. Stratégie SOBANE: Screening, OBServation, ANalyse, Expertise), waar de werknemers de gelegenheid krijgen zelf het risico te evalueren en er iets aan te doen alvorens een beroep te moeten doen op de hulp van specialisten, moment waar het probleem al meer ingewikkeld blijkt. Deze methodes hebben trouwens de steun gekregen van het Sociaal Europees Fonds en van FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg om er de draagwijdte van te vergroten alsook de verspreiding bij de bedrijven en werknemers. Parallel hiermee werden interventiestudies gevoerd onder de leiding van het Onderzoeksinstituut van IDEWE [24] om het effect van opleidingen in hef- en tiltechnieken te bepalen. Deze hebben gewezen op het feit dat “rugscholen” een positieve impact hadden maar wel beperkt tot rugpijnpreventie. Andere studies, onder de leiding van het Departement Experimentele Anatomie van de VUB (EXAN) [16, 19] en het Departement Kinesiologie van de KU Leuven [17, 20, 22] zullen dezelfde manier van werken hanteren. Sectoren als die van de verpleegkunde en de automobielsector zullen er als bevoorrechte onderzoeksdomeinen worden beschouwd.

Deze eerste studies hebben vooral lichamelijke factoren (kracht, houding, ...) in acht genomen in hun interventiebenadering, maar andere hebben dan weer aandacht geschonken aan de evaluatie van de psychosociale risico's die aan het werk gebonden zijn. Zo heeft het Département de Psychologie du Travail et des Entreprises van de l'ULg [25] een diagnose-instrument voor psychosociale risico's ontwikkeld, de WOCCQ [Working Conditions and Control Questionnaire], dat de gelegenheid biedt het verschijnen van stress ten gevolge van een gebrek aan beheersing vanwege de werknemers op één of meerdere aspecten binnen hun werkomgeving uit te leggen.

Vandaag zijn alle vorsers het erover eens dat MSA een multifactoriele oorsprong hebben. Het is daarom onontbeerlijk dat interventie- en beheersinstrumenten worden ontwikkeld waar zowel de lichamelijke als de psychosociale aspecten samen in rekenschap worden genomen in plaats van deze apart te behandelen. Dergelijke globale benaderingen moeten nog worden ontwikkeld.

Een ander zorgwekkend aspect dat deze studies aan het licht hebben gebracht, betreft de werknemers die ondanks de lichamelijke arbeidsdruk en vroegtijdige MSA, zijn blijven werken. Met het ouder worden krijgen deze werknemers die nog altijd professioneel actief zijn, te lijden onder het chronische effect van hun zwaar of repetitief werk. Elk beleid dat het behoud van deze oudere personen aan het werk beoogt, moet rekening houden met dit chronisch effect en met de resterende arbeidsvaardigheden van deze personen. Nochtans blijft dit probleem weinig bestudeerd en slecht gekend. Niet zozeer het gemiddeld leeftijdsgebonden effect binnen de algemene bevolking moet hier bestudeerd worden, maar vooral de interindividuele verschillen en hun band met de persoonlijke levenswijze en levensvoorwaarden op het werk, zowel wat de lichamelijke, psychische als de sociale dimensies betreft. Dezelfde vaststelling kan gemaakt worden bij werknemers die moeten werken onder stresserende omstandigheden. Bij werknemers van 46 jaar en ouder, stelt men een duidelijke verhoging van de stress met de leeftijd vast en een vermindering van de controle op de arbeidsvoorwaarden, vooral op het vlak van de middelen en het vertrouwen in de toekomst, terwijl ze daareentegen beter de risico's beheersen verbonden met hun werk. Dit is een argument ten gunste van hun behoud op het werk onder betere voorwaarden.

Onderzoeken

Lijst van de onderzoeken in blad 42, 43 en 44.

Publicaties

Spaepen, A., *Bepaling van overbelastingsrisico's in het arbeidsmilieu*. Eindverslag. Brussel: DWTC, 1995 (SP0422).

Clarijs, J.P., *Rugklachten bij het verplegend personeel: preventief, epidemiologisch, antropometrisch en ergonomisch onderzoek*. Eindverslag. Brussel: DWTC, 1995 (SP0424).

Malchaire, J., *Pathologie musculosquelettique du membre supérieur*. Rapport final. Bruxelles: SSTC, 1995 (SP0425).

Spaepen A., *Analyse van musculo-skeletale aandoeningen in de werkomgeving door repetitieve en rugbelasting*. Eindverslag. Brussel: DWTC, 2001 (SP0840).

Clarijs, J.P., *Multi- en interdisciplinaire evaluatie van cervikale en lumbale werkvelkolomproblematiek bij ziekenhuis-verplegenden, met ontwikkeling en toepassing van een primair preventieprogramma*. Eindverslag. Brussel: DWTC, 2001 (SP0839).

Malchaire, J., *Problèmes neurosensoriels liés à l'exposition aux machines vibrantes*. Rapport final. Bruxelles: SSTC, 1999 (SP0965).

Spaepen, A., *Preventie van musculoskeletale aandoeningen dmv belasting/belastbaaraarbeidsratio*. Eindverslag. Brussel: DWTC, 2001.

Malchaire, J., *Stratégies de prévention collective des risques musculosquelettiques des membres supérieurs. Optimisation de la prévention individuelle en fonction des contraintes de travail*. Rapport final. Bruxelles: SSTC, 2001.

Malchaire, J., Cock, N., *La recherche en ergonomie en Belgique*. Rapport de synthèse. Bruxelles: SSTC, 2001 (SP0715).

De Keyser, V., Peters, S., Hansez, I. *Affinement psychométrique du WOCCQ (working conditions and control questionnaire) en évaluation de son potentiel d'intervention*. Rapport final. Bruxelles: SSTC, 2001.

Moens, G., Mairiaux, Ph., Masschelein, R., *Follow-up studie naar de etiologische en prognostische determinanten van beroepsgebonden rugklachten*. Eindverslag. Brussel: SPO Wetenschapsbeleid, 2004 (te verschijnen).

Malchaire, J., Karnas, G., Bundervoet, J., *Facteurs organisationnels et psychosociaux et développement de troubles musculosquelettiques des membres supérieurs (TMSMS)*. Rapport final. Bruxelles: SPP Politique scientifique, 2004 (te verschijnen).

Instrumenten

SOBANE Strategie en Déparis methode

Het geheel van documenten die rechtstreeks of onrechtstreeks voortvloeien uit het onderzoek geleid door de Unité d'Hygiène et de Physiologie du Travail van de l'UCL werden verwerkt tot publicaties die ruim werden verspreid binnen de bedrijven en bij de werknemers. Het gaat om de volgende:

1. CDrom – ERGOROM – een overzicht van alle nuttige gegevens voor het herkennen en het voorkomen van MSA.
2. Folder ten behoeve van de werknemers om hen de gelegenheid te bieden eenvoudig MSA-problemen te herkennen.
3. Méthode de Dépistage Participatif des Risques (Déparis) om hen de kans te bieden hun volledige werksituatie te beschouwen.
4. Brochure (64 pagina's) waarmee men eenvoudig de Observatie- en Analysestappen kan zetten.

Deze documenten zijn beschikbaar op de Unité d'Hygiène et de Physiologie du travail van de l'UC (Tél.: 02/764 32 29).

► Diagnosestelling van psychosociale risico's en stressbeheer in het bedrijf

De negatieve impact van beroepsstress op de gezondheid en het welzijn van de werknemers hoeft zeker niet meer te worden bewezen, maar wel is het belangrijk het onderzoek ernaar voort te zetten en de preventie aan te moedigen via een globale benadering van de situatie. Men moet daarbij rekening houden met het leven op en buiten het werk, met de positieve discriminatie die een matigende rol kan spelen binnen risicogroepen en die via collectieve preventie-interventies de objectieve stressorzaken aanpakken, met andere woorden de arbeidsvoorwaarden.

Sinds 1994 werden in het kader van onderzoeksprogramma's van POD Wetenschapsbeleid meerdere epidemiologische onderzoeken uitgevoerd over de psychosociale risico's gebonden aan het werk. Het Belstress-onderzoek [26], onder leiding van de Ecole de Santé Publique van de ULB en van de UGent, heeft aangetoond dat stress op het werk een significante verhoging van de afwezigheidsincidentie veroorzaakt, wat het socioprofessionele niveau, de activiteitensector of het geslacht ook zij. Een causaal verband tussen overdreven psychologische druk en een gebrek aan beheersing van het werk enerzijds en het verhoogde risico op gezondheidsproblemen zoals depressie, vermoeidheid, slaapstoornissen, lumbale pijn, een hogere consumptie van psychotropen en een gevoel van werkonzekerheid anderzijds, werd parallel hiermee in het licht gebracht. Meer recentelijk heeft het Somstress-onderzoek [27], een interuniversitair onderzoek KU Leuven-ULB, doen uitkomen dat stress op het werk, stress buiten het werk, een overdreven investering in het werk, pesterijen op het werk alsook de interferentie tussen privé-leven en beroepsleven gepaard gaan met een meer negatieve perceptie van de eigen gezondheid, een hogere consumptie van psychotropen, chronische slapeloosheid, depressie, angstgevoelens, een sterkere somatisering en ten slotte een grotere afwezigheid.

Deze vaststellingen schijnen algemeen te worden binnen alle landen van de Europese Unie en zetten aan tot het invoeren van nieuwe wettelijke bepalingen¹.

De Belgische wetgeving inzake veiligheid en welzijn op het werk het belang van 1996 is een aanduiding van het psychosociaal risicobeheer binnen de bedrijven, net zoals men oog heeft voor het biologisch, chemisch en fysisch risicobeheer in de werkomgeving. Deze wetgeving heeft kaderrichtlijn nr. 89/391 CEE van de Europese Unie omgezet in Belgisch recht.

Om de eisen van deze wetgeving te volgen zal POD Wetenschapsbeleid onderzoek ondersteunen dat op termijn zal moeten leiden tot het ontwikkelen van informatie en hulp bij het risicobeheer binnen het bedrijf. In dit licht heeft de Service Psychologie du Travail et des Entreprises van de l'ULg de WOCCQ ontworpen, een methode voor de diagnosestelling van psychosociale risico's (en in het bijzonder van stress) gebonden aan het werk [25]. Een website voor de informatie en hulp bij de diagnosestelling van psychosociale risico's zal er later aan gewijd worden : <http://www.woccq.be>

Parallel hiermee moeten de lidstaten van de Europese Unie, om het hoofd te bieden aan de internationale concurrentie, een beleid overeenkomen met het oog op de ontwikkeling van de werkgelegenheid en de flexibiliteit van de organisatie-structuren

door frequente en herhaalde ingrepen ter verandering van de structuren en de functionering van de bedrijven. In 1999 heeft een ander onderzoek [28], onder de leiding van de Unité de Psychologie organisationnelle van de l'UCL, getracht die factoren te bepalen welke, onder de consequenties van de organisationele veranderingen en flexibiliteitspraktijken in de bedrijven, een bron van stress of dan wel van tevredenheid voor de werknemers uitmaken. Het project zal het belang onderstrepen van het in evenwicht brengen tussen deze flexibiliteitsvereisten en de noodzakelijke bescherming van de gezondheid van de werknemers, en zal een interventieprogramma voorstellen gebaseerd op de perceptie van de veranderingen binnen het bedrijf. De studie laat uitschijnen dat de perceptie van de verandering door de werknemers varieert in functie van de aard van veranderingen zelf, dat sommige veranderingen gebonden aan de arbeidslast of aan de inhoud van de taken, b.v., beleefd worden als een ontwaarding van de arbeidsvoorwaarden, terwijl andere, meer in verband met de vereiste vaardigheden, de verantwoordelijkheidsgraad of de autonomie, positief worden beleefd. In het algemeen concludeert de studie dat de consequenties van deze veranderingen negatief doorwegen op de gezondheid en welzijn op het werk en dat de werknemers dikwijls vinden dat de begeleiding van de verandering tekortschiet op het vlak van de informatie, de raadpleging of het in acht nemen van menselijke factoren.

Ten slotte en meer algemeen zal de «Flexihealth» studie de mogelijkheid bieden de band te leggen tussen de indicatoren van welzijn op het werk en levenskwaliteit en gezondheid, zodat het deel dat binnen gezondheidsproblemen eventueel aan stress kan worden toegeschreven, kan worden geëvalueerd. Naast informatie over de onzekerheden rond de band tussen stress en gezondheid en de notie beroepsziekte, zouden deze gegevens informatie moeten aanreiken voor een evaluatie van de onrechtstreekse kostprijs van stress voor de samenleving. Een meer gedetailleerde informatie over deze studie is te vinden op het Internet – <http://www.flexihealth.be>

¹“Prioriteiten en strategieën van het veiligheid op het werk- en gezondheidsbeleid in de EU-landen”, Europees Agentschap voor Veiligheid en Gezondheid op het Werk, 1998.

Onderzoeken

Lijst van de onderzoeken in blad 42, 43 en 44.

Publicaties

De Backer, G, Kornitzer, M., Coetsier, P., De Corte, W. et al, *Etude sur le stress au travail : scores normatifs, étude des déterminants et recherche prospective sur la relation avec l'absentéisme et avec l'incidence des maladies cardio-vasculaires*. Rapport final. Bruxelles : SSTC, 1999 (SP0943).

De Backer, G, Kornitzer, M., Coetsier, P., De Corte, W. en al, *Studie over jobstress : normering, determinantenstudie en prospectief onderzoek van het verband met werkverzuim en met de incidentie van hart- en vaatziekten*. Eindverslag. Brussel : DWTC, 1999 (SP0944).

De Keyser, V., Peters, S., Malaise, N. *10 ans de recherche en psychologie du travail et des organisations en Belgique*. Rapport de synthèse. Bruxelles : SSTC, 2001 (SP0717).

De Keyser, V., Peters, S., Hansez, I. *Affinement psychométrique du WOCCQ (working conditions and control questionnaire) en évaluation de son potentiel d'intervention*. Rapport final. Bruxelles : SSTC, 2001.

Vandenberghe, Ch, De Keyser, V., Hansez, I., Vlerick, P., D'Hoore, P., Demez, G., *Changements organisationnels, stress des employés, et satisfaction des clients : émergence du concept de flexibeach*. Rapport final. Bruxelles, SPP Politique scientifique, 2004 (te verschijnen).

Fontaine, J., Kittel, F. et al., *Impact van organisationele veranderingen en resulterende jobstress op somatisatie, biologie en absentéisme*. Eindverslag. Brussel, POD Wetenschapsbeleid, 2004 (te verschijnen).

Instrumenten

WOCQPackage, reeks vragenlijsten samengesteld uit:

- de WOCQ (Working Conditions and Control Questionnaire, 80 items): evalueert het controleniveau op de arbeidsvoorwaarden
- de SPPN (Stress Psychologique Positif et Négatif, 19 items) : evalueert het stressniveau en de werkstimulatie
- een overzicht van probleemsituaties (open vraag): identificeert de stresserende werksituaties

Voor meer informatie : <http://www.wocq.be>

De huidige versie van dit instrument heeft bijkomende ontwikkelingen gekend dankzij de steun van het Europees Sociaal Fonds, dat de promotie en de verspreiding onder de bedrijven en preventieverantwoordelijken heeft gesubsidieerd.

Laten we hierbij noteren dat meerdere duizenden werknemers al werden ondervraagd met de hulp van de WOCQ en dat een databank werd opgericht. Deze telt tot op heden zo'n 9000 gegevens, gelijst volgens de verschillende soorten bedrijven en heeft gediend tot het uitwerken van Belgische normen, zowel wat stress als arbeidsvoorwaarden betreft.

"Flexihealth": Vragenlijst over talrijke aspecten van de werksituaties :

> het psychosociale deel : de SPPN (Stress Psychologique Positif et Négatif), die het stressniveau en de stimulatie op het werk alsook de tevredenheid op het werk evalueert; de potentiële antecedenten (flexibiliteitspraktijken, organisatieveranderingen, veranderingperceptie, evolutie van de arbeidsvoorwaarden, controle op de werksituatie, sociale ondersteuning van de organisatie en van de hiërarchische overste en werkonzekerheid).

> het medische deel : de antecedenten en de medische klachten; de levensgewoonten (tabak, alcohol en geneesmiddelen); de mentale en fysieke levenskwaliteit (SF 12).

> het deel klantentevredenheid : de perceptie door de werknemer van de geleverde diensten, de tevredenheid en de intenties van de klanten.

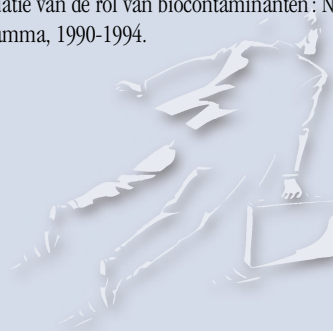
Voor meer informatie : <http://www.flexihealth.be>

Onderzoeken

- [2] *Inbreng van de toxicologische biochemie in het onderzoek naar de gevolgen van verontreinigende stoffen* : P. Bartsch [ULg], P. Kremers [ULg], J. De Graeve [ULg], A. Albert [ULg]. Onderzoek gerealiseerd in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1994-1998.
- [3] *Valorisatie van een toxicologisch informatienetwerk REGETOX 2000 voor de bescherming van werknemers* : Ph. Mairiaux [ULg]. Onderzoek gerealiseerd in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1998-2000.
- [4] *Gebruiksvriendelijke informatiesystemen voor evaluatie van gezondheidsrisico's bij blootstelling aan chemische en fysische mutagenen/carcinogenen* : M. Kirsch-Volders [VUB], D. Lison [UCL], H. Veulemans [KU Leuven], H. Thierens [UGent], L. De Ridder [UGent], Ch. Laurent [ULg]. Onderzoek gerealiseerd in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1998-2000.
- [5] *Onderzoek van de stralingsschade bij aan straling blootgestelde populaties door middel van de micronucleus techniek voor perifere bloedlymfocyten* : H. Thierens [UGent]. Onderzoek gerealiseerd in het kader van de Gezondheidsrisico's programma, 1990-1994.
- [6] *Optimalisatie en toepassing van cytogenetische technieken voor de bepaling van de genetische schade in perifere bloedlymfocyten van individuen en populaties, beroepsbalve of accidenteel blootgesteld aan ioniserende straling* : H. Thierens [UGent], L. De Ridder [UGent]. Onderzoek gerealiseerd in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1994-1998.
- [7] *Genotypische en fenotypische variabiliteit, individuele susceptibiliteitsfactoren en industriële genotoxische/neurotoxische agentia in arbeidsgeneeskunde* : M. Kirsch-Volders [VUB], D. Lison [UCL], H. Veulemans [KU Leuven], H. Thierens [UGent], L. De Ridder [UGent], Ch. Laurent [ULg], P. Vielle [UCL]. Onderzoek gerealiseerd in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1999-2003.
- [8] *Wetenschappelijke relevantie en irrelevantie van de genetische susceptibiliteit bij normstelling voor risicobeheersing* : K. Van Damme [KU Leuven], L. Casteleyn [KU Leuven]. Onderzoek gerealiseerd in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1999-2003.
- [9] *Opvolging en informatieverspreiding inzake de wetenschappelijke relevantie en irrelevantie van genetische susceptibiliteit bij normstelling voor risicobeheersing* : K. Van Damme [KU Leuven], L. Casteleyn [KU Leuven], A. Collard [FUNDP]. Onderzoek gerealiseerd in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1998-2000.
- [10] *Beroepsastma in België* : B. Nemery [KU Leuven], O. Vandenplas [UCL], R. Pauwels [KU Leuven], D. Piette [ULB]. Onderzoek gerealiseerd in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1999-2003.
- [11] *Airconditioning en gezondheid* : evaluatie van de rol van biocontaminanten : N. Noland [ISP]. Onderzoek gerealiseerd in het kader van de Gezondheidsrisico's programma, 1990-1994.

Het beter combineren van gezin en werk, de kwaliteit van de arbeid en het tijdsparen

- [12] *Opsporing en preventie van de pathogenen verbonden aan airconditioning in de werkplaatsen* : N. Nolard [ISP]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1994-1998.
- [13] *Internetsite en organisatie van seminars over de microbiologische controle van gebouwen* : N. Nolard [ISP], C. Chasseur [ISP]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1998-2000.
- [14] *Validatie van microbiologische en chemische methodes voor werkplaatscontrole* : N. Nolard [ISP], C. Chasseur [ISP], M. Marlier [FUSAgx], G. Lognay [FUSAgx]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1999-2003.
- [15] *Musculo-skeletale pathologie van de arm* : J. Malchaire [UCL]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Gezondheidsrisico's programma, 1990-1994.
- [16] *Rugklachten bij het verplegende personeel* : preventief, epidemiologisch, antropometrisch en ergonomische onderzoek : J.P. Clarijs [VUB]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de van de Gezondheidsrisico's programma, 1990-1994.
- [17] *Bepaling van overbelastingsrisico's in het werkmilieu* : A. Spaepen [KU Leuven]. Onderzoek gerealiseerd in het kader van de Gezondheidsrisico's programma, 1990-1994.
- [18] *Evolutie van de perifere neurologische aantasting en van het functionele vermogen van de hand in het licht van de blootstelling aan trillingen, ergonomische factoren en individuele risicofactoren* : Toekomstgerichte studie : J. Malchaire [UCL]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1994-1998.
- [19] *Multi- en interdisciplinaire evaluatie van cervikale en lumbale wervelkolomproblematiek bij ziekenhuis-verplegenden, met ontwikkeling en toepassing van een primair preventieprogramma* : J.P. Clarijs [VUB]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1994-1998.
- [20] *Analyse van musculo-skeletale aandoeningen in de werksomgeving door repetitieve arbeid en rugbelasting* : A. Spaepen [KU Leuven]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1994-1998.
- [21] *Strategieën voor collectieve preventie van risico's van het bovenste bewegingsapparaat. Optimalisatie van de individuele preventie in functie van arbeidsomstandigheden* : J. Malchaire [UCL]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1998-2000.
- [22] *Preventie van musculoskeletale aandoeningen dmv belasting/belastbaarheidratio* : A. Spaepen [KU Leuven]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1998-2000.

[23] *Organisatorische en psychosociale factoren en de ontwikkeling van musculoskeletale aandoeningen van de ledematen van het bovenlichaam (TMS/MS)* : J. Malchaire [UCL], G. Karnas [ULB], J. Bundervoet [KU Leuven]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1999-2003.

[24] *Follow-up studie naar de etiologische en prognostische determinanten van beroepsgebonden rugklachten* : G. Moens [IDEWE], Ph. Mairiaux [ULg], R. Masschelein [KU Leuven]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1999-2003.

[25] *Psychometrische verfijning van de WOCOCQ (working conditions and control questionnaire) en evaluatie van de toepassingsmogelijkheden* : V. De Keyser [ULg], I. Hansez [ULg]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1998-2000.

[26] *Studie over jobstress : normering, determinantenstudie en prospectief onderzoek van het verband met werkverzuim en met de incidentie van hart en vaatziekten* : G. De Backer [UGent], M. Kornitzer [ULB], G. Karnas [ULB], P. Coetsier [UGent], W. De Corte [UGent]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1994-1998.

[27] *Impact van organisationele veranderingen en resulterende jobstress op somatisatie, biologie en absentisme* : B. Fischler [KU Leuven], F. Kittel [ULB], J. Fontaine [KU Leuven]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1999-2003.

[28] *Organisatieveranderingen, jobstress, en klantensatisfactie : naar het "flexihealth" concept* : Ch. Vandenberghe [UCL], V. De Keyser [ULg], P. Vlerick [UGent], W. D'Hoore [ULB], G. Demez [UCL]. Onderzoek gerealiseerde in het kader van de Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Gezondheidsbescherming van de werknemers, 1999-2003.

Het beter combineren van gezin en werk, de kwaliteit van de arbeid en het tijdsparen

▶ **H**et Regeerakkoord bevat een aantal initiatieven aangaande de arbeidsmarkt die niet onmiddellijk verband houden met het scheppen van 200.000 nieuwe banen. Twee hiervan, waarvoor Wetenschapsbeleid een inbreng kan bieden, zullen hier bekeken worden, met name de strijd tegen arbeidsdiscriminatie en het aanmoedigen van telewerk.

▶ **C**e gegevens die door Van der Hallen et al. [1, 2] zijn bestudeerd, tonen aan dat niet alle inwoners van ons land dezelfde perspectieven hebben op de arbeidsmarkt. Meer bepaald loopt de groep van inwoners die geen EU-paspoort hebben op zowat alle vlakken achter op de Belgen.

Een klein 10% van alle inwoners op arbeidsleeftijd in het land beschikt niet over de Belgische nationaliteit. Toch zijn 18% onder hen werkzoekend, wat hun oververtegenwoordiging in de werkloosheid aangeeft.

De situatie van de inwoners met een vreemde nationaliteit ziet er niet beter uit op het vlak van de werkgelegenheid. Ongeveer 6 op de 10 inwoners op arbeidsleeftijd heeft een job. Het zijn vooral de inwoners met een Belgische nationaliteit en de inwoners afkomstig van een land van de EU die vaak aan het werk zijn. Het tegendeel is waar voor de andere inwoners die geen EU-paspoort op zak hebben: minder dan een op drie heeft een baan. Zij hebben met andere woorden 50% minder kans om een job uit te oefenen dan de Europeanen die in België wonen. Tussen 1997 en 2002 hebben de niet-EU-inwoners wel een stukje van de achterstand

goedgemaakt; het aandeel werkenden steeg bij hen (3.5%) sneller dan gemiddeld (1.6%). De achterstand kan ook niet verklaard worden door de traditionele oorzaken van werkloosheid (leeftijd en gebrekkige kwalificatie). Zo is van alle hooggeschoolde niet-Europeanen tussen 25 en 49 jaar amper de helft aan het werk, terwijl bij dezelfde groep van Belgen meer dan 90% een job heeft.

Vergelijkt men nu de sectoren van tewerkstelling voor inwoners met een niet-Europese nationaliteit en met een Belgische nationaliteit dan merkt men een duidelijk patroon van onder- en oververtegenwoordiging op. Niet-Europeanen zijn bijvoorbeeld oververtegenwoordigd in de bouw en Horeca sector, terwijl zij ondervertegenwoordigd zijn in het onderwijs, de overheid en de financiële diensten.

 Telewerk wordt in het regeerakkoord vermeld zowel als een middel om werk en familie beter te combineren als globale aanpak van de mobiliteit. Onderzoeken in dit domein [3] maken het mogelijk om de voorwaarden en de gevolgen van de uitbreiding van telewerk beter te overzien. De resultaten zijn gebaseerd op een literatuurstudie en, bij gebrek aan cijfermateriaal, op een enquête uitgevoerd bij 261 werknemers en 83 verantwoordelijken van personeelsdiensten bij Brusselse ondernemingen. De schattingen tonen aan dat het huidige aandeel van telewerk, 2 dagen per week, 6.2% is. Indien deze ratio tot 21.5% stijgt, wat volgens de onderzoekers het hoogst haalbaar is, dan zouden (in geld aangerekend) de pendelaars zo'n 26.5 miljoen euro besparen, zou de vervuiling met 4.2 miljoen euro dalen, zouden de schadelijke effecten van geluidsoverlast met 267.000 euro en de verkeersongevallen dalen met 18.6 miljoen euro. Men ziet duidelijk het belang in initiatieven die werknemers en werkgevers zouden aansporen om dit soort van werk aan te moedigen.

Onderzoeken

- [1] «*De allochtonen in België: opbouw van een databank met betrekking tot de positie van allochtonen op de arbeidsmarkt*», onderzoek door P. Van der Hallen [KU Leuven], N. Ouali [ULB], programma Agora, (2001-2003).
- [2] «*Arbeidsmarktmobiliteit: opbouw van een statistisch apparaat*», onderzoek door P. Van der Hallen [KU Leuven], Programma Sociale Cohesie, (2001-2003).
- [3] «*telewerk: een nieuw perspectief op mobiliteit*», onderzoek door A. Verbeke, V. Illegems en M. Pans [VUB], Programma Duurzame Mobiliteit, (1997-2000).

Publicatie

A. Verbeke, V. Illegems, *Telewerken: een nieuwe perspectief op mobiliteit*, eindrapport, DWTC, Brussel, 2001.

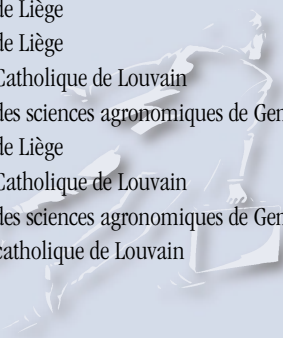
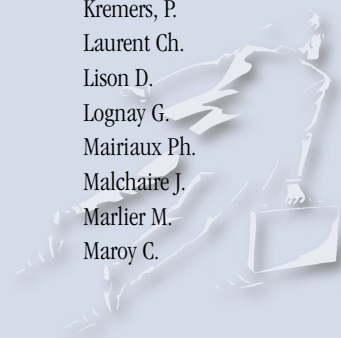
Instrumenten

Databank PMBA (Panel Mobiliteit Bevolking op Arbeidsleeftijd)
betreffende de arbeidstrajecten van de actieve bevolking.

Databank "positie van allochtonen op de arbeidsmarkt", bestaande uit twee delen: statistisch en reglementair.
Meer informatie op de Agora website van Wetenschapsbeleid: <http://www.belspo.be/agora/>

Abraham, F.	Katholieke Universiteit Leuven
Albert, A.	Université de Liège
Bartsch, P.	Université de Liège
Bundervoet, J.	katholieke Universiteit Leuven
Cabus, P.	Katholieke Universiteit Leuven
Cantillon, B.	Universitaire Faculteiten Sint-Ignasius te Antwerpen
Casteleyn, L.	Katholieke Universiteit Leuven
Chasseur, C.	Institut Scientifique de la Santé Publique
Clarijs, J.P.	Vrije Universiteit Brussel
Cock, N.	Université Catholique de Louvain
Cockx, B.	Université catholique de Louvain
Coetsier, P.	Universiteit Gent
D'Hoore, W.	Université Catholique de Louvain
De Backer, G.	Universiteit Gent
De Corte, W.	Universiteit Gent
De Graeve, J.	Université de Liège
De Keyser, V.	Université de Liège
De Lathouwer, L.	Universitaire Faculteiten Sint-Ignasius te Antwerpen
De Ridder, L.	Universiteit Gent
De Troyer, M.	Université libre de Bruxelles
Defourny, J.	Université de Liège
Demez, G.	Université Catholique de Louvain
Fecher, F.	Centre international de recherche et d'information sur l'économie publique, sociale et cooperative
Fischler, B.	Katholieke Universiteit Leuven
Fontaine, J.	Katholieke Universiteit leuven
Geens, K.	Katholieke Universiteit Leuven
Gevers, L.	Facultés universitaires Notre-Dame de la Paix à Namur
Ginsburgh, V.	Université libre de Bruxelles
Hansez, I.	Université de Liège
Illegems, V.	Vrije Universiteit Brussel
Karnas, G.	Université libre de Bruxelles
Kesenne, S.	Universitaire Faculteiten Sint-Ignasius te Antwerpen
Kirsch-Volders, M.	Vrije Universiteit Brussel
Kittel, F.	Université Libre de Bruxelles
Kornitzer M.	Université libre de Bruxelles
Kremers, P.	Université de Liège
Laurent Ch.	Université de Liège
Lison D.	Université Catholique de Louvain
Lognay G.	Université des sciences agronomiques de Gembloux
Mairiaux Ph.	Université de Liège
Malchaire J.	Université Catholique de Louvain
Marlier M.	Université des sciences agronomiques de Gembloux
Maroy C.	Université catholique de Louvain

Coördinaten van de onderzoekspromotoren die meegewerkt hebben aan de realisatie van deze brochure:

Departement Economie
Informatique médicale et biostatistique
Pneumologie - Allergologie / Physio. du Trav.
Afdeling Arbeid en Bedrijf
Afdeling Sociale en Economische Geografie
Centrum voor Sociaal Beleid
Centrum voor Menselijke Erfelijkheid
Service de Mycologie
Department Experimentele Anatomie - EXAN
Unité d'Hygiène et de Physiologie du Travail
Institut de Recherches économiques et sociales
Vakgroep Personeel., Arbeids- en Organisatiepsychologie
Centre des Sc. Hosp. et médico-soc.
Vakgroep Maatschappelijke Gezondheidskunde
Vakgroep Data-analyse
Toxicologie industrielle et de l'environnement
Service de Psycho. du Trav. et des Entrepr.
Centrum voor Sociaal Beleid
Laboratorium voor Histologie
Point d'Appui Emploi, Travail et Formation
Centre d'Economie sociale
Département de Droit Privé
Ciriec
Liaison Psychiatrie - Gasthuisberg
Centrum voor Dieptepsychologie
Afdeling Economisch Recht
departement Economie
Faculté des Sciences sociales, politiques et économiques
Service de Psycho. du Trav. et des Entrepr.
Centrum voor Bedrijfseconomie
Labo. de Psycho. industrielle et commerciale
Vakgroep Sociologie en Sociaal Beleid
Laboratorium voor Cellulaire Genetica
Labo. d'Epidémiologie et de Médecine soc.
Labo. d'Epidémiologie et de Médecine soc.
Chimie médicale
Hématologie
Unité de Toxicologie industrielle
Unité de Chimie générale et organique
Santé au trav. et éducat. pour la santé - STE
Unité d'Hygiène et de Physiologie du Travail
Unité de Chimie générale et organique
Groupe interfacultaire de Recherches sur les Systèmes d'Education et de Formation

fillip.abraham@econ.kuleuven.ac.be
aalbert@ulg.ac.be
Pierre.Bartsch@ulg.ac.be
jan.bundervoet@soc.kuleuven.ac.be
peter.cabus@geo.kuleuven.ac.be
bea.cantillon@ufsia.ac.be
Ludwine.casteleyn@med.kuleuven.ac.be
c.chasseur@iph.fgov.be
jp.clarijs@exan.vub.ac.be
Nathalie.Cock@hytr.ucl.ac.be
cockx@ires.ucl.ac.be
pol.coetsier@rug.ac.be
dboore@hosp.ucl.ac.be
guy.debacker@rug.ac.be
wilfrid.decorte@rug.ac.be
jdegraeve@ulg.ac.be
Vdekeyser@ulg.ac.be
Lieve.DeLathouwer@ufsia.ac.be
leo.deridder@rug.ac.be
mdetroye@ulb.ac.be
J.Defourny@ulg.ac.be
president@trav.ucl.ac.be
ciriec@ulg.ac.be
-
Johnny.Fontaine@psy.kuleuven.ac.be
Koenraad.Geens@law.kuleuven.ac.be
louis.gevers@fundp.ac.be
vginsbur@ulb.ac.be
ibansez@ulg.ac.be
Viviane.Illegems@vub.ac.be
Guy.Karnas@ulb.ac.be
stefaan.kesenne@ufsia.ac.be
mkirschv@vub.ac.be
france.kittel@ulb.ac.be
mkornit@ulb.ac.be
pkremers@ulg.ac.be
CHR.Laurent@ulg.ac.be
lison@toxi.ucl.ac.be
Lognay.g@fsagx.ac.be
Ph.Mairiaux@ulg.ac.be
Malchaire@hytr.ucl.ac.be
Marlier.m@fsagx.ac.be
maroy@anso.ucl.ac.be

▶	Masschelein R.	Katholieke Universiteit Leuven
	Mertens S.	Université de Liège
	Moens G.	Externe Dienst voor Preventie en Bescherming op het Werk vzw
	Nemery B.	Katholieke Universiteit Leuven
	Nicaise I.	Katholieke Universiteit Leuven
	Nolard N.	Institut Scientifique de la Santé Publique
	Nyssens M.	Université catholique de Louvain
	Omey E.	Universiteit Gent
	Ouali N.	Université libre de Bruxelles
	Pauwels R.	Universiteit Gent
	Pestieau P.	Université de Liège
	Peters S.	Université de Liège
	Piette D.	Université Libre de Bruxelles
	Sak B.	Centre international de recherche et d'information sur l'économie publique publique, sociale et cooperative
	Schokkaert E.	Katholieke Universiteit Leuven
	Sleuwaegen L.	Katholieke Universiteit Leuven
	Sneessens H.	Université catholique de Louvain
	Spaepen A.	Katholieke Universiteit Leuven
	Spinnewyn F.	Katholieke Universiteit Leuven
	Thierens H.	Universiteit Gent
	Van Damme K.	Katholieke Universiteit Leuven
	Van der hallen P.	Katholieke Universiteit Leuven
	Van der Linden B.	Université catholique de Louvain
	Van Eeckhoutte W.	Universiteit Gent
	Van Sebroek H.	Federaal Planbureau
	Van Trier W.	Universitaire Faculteiten Sint-Ignasius te Antwerpen
	Vandenberghe Ch.	Université Catholique de Louvain
	Vandenberghe V.	Université catholique de Louvain
	Vandenplas O.	Université Catholique de Louvain
	Vanneste D.	Katholieke Universiteit Leuven
	Verbeke A.	Vrije Universiteit Brussel
	Veulemans H.	Katholieke Universiteit Leuven
	Vielle P.	Université Catholique de Louvain
	Vlerick P.	Universiteit Gent

Coördinaten van de onderzoekspromotoren die meegewerkt hebben aan de realisatie van deze brochure:

Afdeling Arbeids- en Verzekeringsgeneeskunde
Centre d'Economie sociale
Centraal Onderzoeksinstituut
Laboratorium voor Pneumologie
Hoger Instituut voor de Arbeid
Service de Mycologie
Centre de Recherches Interdisciplinaires pour la Solidarité et l'Innovation sociale
Faculteit Economie en Bedrijfskunde
Point d'Appui Travail, Emploi et Formation
Dienstlongziekten
Centre de Recherche en Economie publique et de la Population
Service de Psycho. du Trav. et des Entrepr.
Ecole de Santé Publique - PROMES
Ciriec
Department Economie
Faculteit Toegespaste Economische Wetenschappen
Institut de Recherches économiques et sociales
Department Kinesiologie
Department Economie
Department Radioprotectie
Centrum voor Menselijke Erfelijkheid
Steunpunt Werkgelegenheid, arbeid en Vorming
Institut de Recherches économiques et sociales
Vakgroep Sociologie en Sociaal Beleid
Direction sectorielle
Vakgroep Sociale Economie
Unité de Psycho. soc. et des Organ.
Institut de Recherches économiques et sociales
Service de Pneumologie
Afdeling Sociale en Economische Geografie
Centrum voor Bedrijfseconomie
Afdeling Arbeids- en Verzekeringsgeneeskunde
Département de Droit Social et Economique
Vakgroep Personeel., Arbeids- en Organisatiepsycho.

raphael.masschelein@med.kuleuven.ac.be
smertens@ulg.ac.be
Guido.Moens@idewe.be
Ben.nemery@med.kuleuven.ac.be
ides.nicaise@hiva.kuleuven.ac.be
n.nolard@iph.fgov.be
nyssens@ires.ucl.ac.be
Eddy.Omey@rug.ac.be
nouali@ulb.ac.be
romain.pauwels@rug.ac.be
p.pestieau@ulg.ac.be
s.peters@ulg.ac.be
dpiette@ulb.ac.be
ciriec@ulg.ac.be
erik.schokkaert@econ.kuleuven.ac.be
leo.sleuwaegen@econ.kuleuven.ac.be
sneessens@ires.ucl.ac.be
arthur.spaepen@flok.kuleuven.ac.be
Frans.Spinnewyn@econ.kuleuven.ac.be
hubert.thierens@rug.ac.be
Karel.vandamme@med.kuleuven.ac.be
peter.vanderballen@wav.kuleuven.ac.be
vanderlinden@ires.ucl.ac.be
Willy.VanEeckhoutte@UGent.be
-
walter.vantrier@uvsia.ac.be
Christian.Vandenberghe@psp.ucl.ac.be
vandenberghe@ires.ucl.ac.be
Olivier.vandenplas@pneu.ucl.ac.be
Dominique.vanneste@geo.kuleuven.ac.be
Alain.verbeke@vub.ac.be
bendrik.veulemans@med.kuleuven.ac.be
pascale.vielle@deso.ucl.ac.be
peter.vlerick@rug.ac.be

Aan iedereen hartelijk dank.

